

EL TEATRE CATALÀ

Homenatge al príncep dels actors catalans.

VÓS, ve- nerable ISCLE SOLER

que amb la ficció de la comedia haveu contribuït a desvetllar en la nostra ànima condormida el sentiment de catalanitat; que en vostre meravellós treball de gran artista haveu encertat a fer-hi reviure l'esperit de Catalunya, el geni de la raça i la fesomia de la seva bona gent, l'antiga i la nova; a vós que, penetrat d'emoció i amb el vostre talent, haveu plasmat i donada vida a tipus i personatges de sana i robusta sava catalanesca, grans en sa senzillesa; a vós, català delectíssim, va el nostre cordial homenatge d'admiració i d'agraïment.

Més que un artista de teatre — i ho sou ben il·lustre — hi veiem en vós l'història de Catalunya feta carn i esperit, la transfiguració màgica d'homes i èpoques d'una pàtria gloriosa que anava marxant triomfadora, armada amb dues virtuts: el treball i l'honradesa.

Columna forta del Teatre de la terra, damunt vostre s'hi ha assentat tota una literatura dramàtica; visió miraculosa d'una Catalunya que semblava predestinada a desaparèixer, ens haveu recordat i infós aquelles virtuts ancestrals que'ns mouen en les nostres ansies i il·lusions envers una Pàtria Nova que fantasiem; mestre de naturalitat i de savia comprensió de la psicologia de tots i de cada un dels tipus que haveu interpretat, sou gegantí en la nostra escena.

Avui us paguem, encara que modestament, el tribut que us devíem. No és solament EL TEATRE CATALÀ — publicació efímera, malgrat la seva fortitut, davant l'etern caminar del temps — que per a honorar-vos es vesteix de festa; no és tampoc l'Art Dramàtic Català, malgrat la seva grandesa, qui exclusivament us aclama com a un dels seus membres més eminents; és tota Catalunya, la pàtria amorosa, la que us besa el front venerable i us corona amb el llorer destinat als Hèroes i als Patricis dignes d'eterna recordança.

Que la gratitud dels catalans, ungint-vos com a un dels germans predilectes, enjoï amorosament, com l'eura al roure, l'eterna fortitut del Teatre Català.

ISCLE SOLER

FER una nota biogràfica de l'Iscler Soler és gairebé treball en debades, car els llegidors d'EL TEATRE CATALÀ que no coneixin a l'actor il·lustre que avui honorem, abastament en sabran els mèrits llegint en les planes següents, en les quals eminents escriptors, accedint a les nostres sol·licituts, han teixit una garlanda de llorer en honor al més preclar dels comedians de Catalunya.

L'Iscler Soler i Samsot nasqué a Barcelona, en el segon pis de damunt de l'arcada del carrer de Brosolí, els balcons del qual donen al carrer de l'Argenteria, el dia 5 de Maig de 1843.

Els pares de l'Iscler — don Josep Soler i Soler i donya Josepa Samsot Padrós — es pre-

ocuparen de donar al seu fill l'ensenyança precisa, i un cop hagué acabats els seus estudis, entrà a aprendre l'ofici d'argenter en l'obrador que'l seu pare posseïa en el lloc que fou després argenteria den Carreras, de la plaça de l'Angel, casa avui desaparescuda als cops del picot reformador de la nostra ciutat vella.

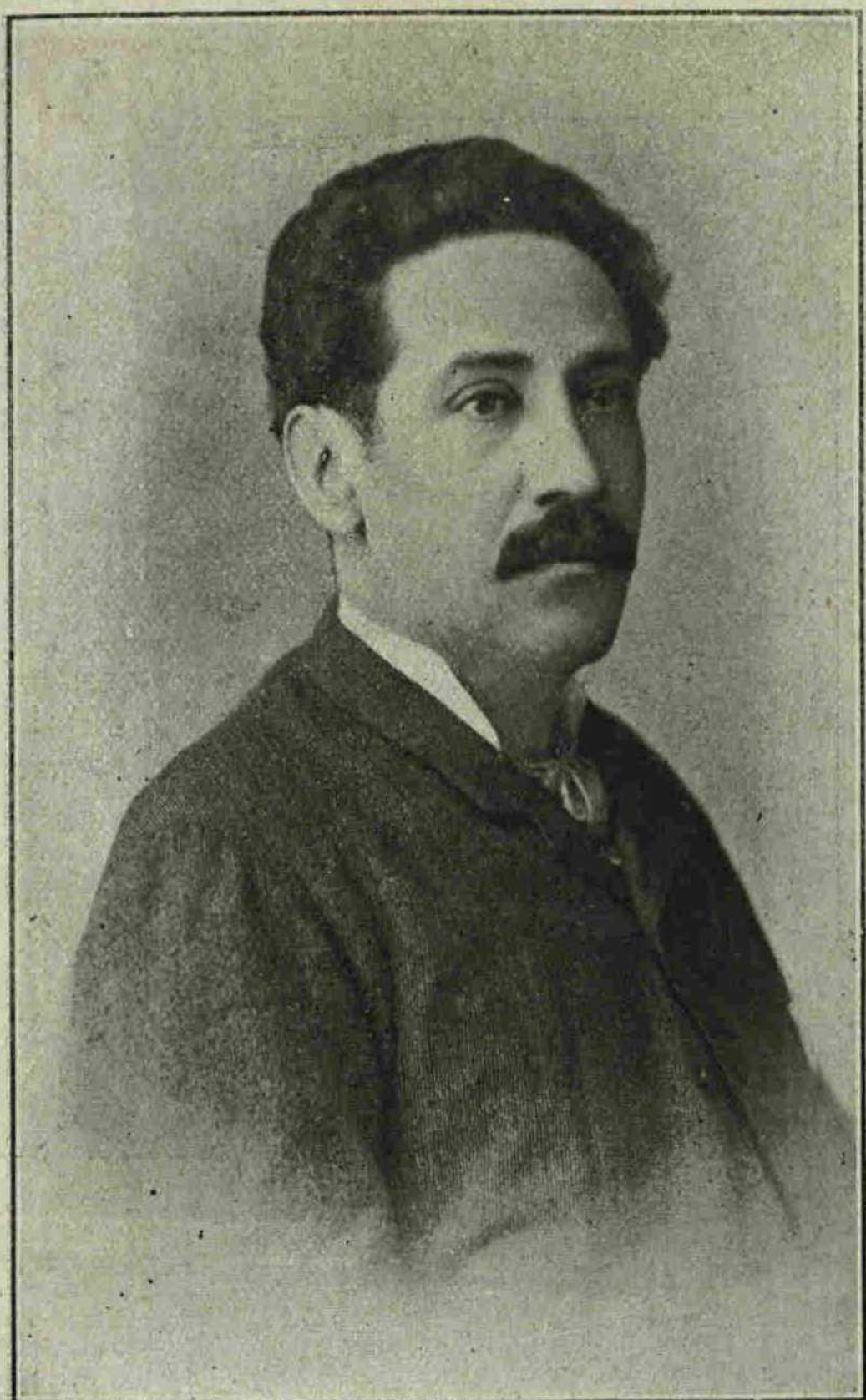
No havia pas de passar molt temps sense que les aficions de l'Iscler Soler es possessin de manifest. Les converses dels fadrins de l'obrador parlant de coses de teatre i fins les del seu mateix pare, gran aficionat a anar a veure comedies, li feren sentir desseguida un veement entusiasme per l'escena, i revelant la seva vocació, allò que en un principi foren converses i discussions amb els companys, es canvià desseguida per un apassionat anhel de *fer come-*

L'Iscler Soler en l'any 1863

En Fontova i en Soler en una escena de «El Picot Reformador»

En Soler als 35 anys

dia, i amb uns quants xicots com ell fundaren una societat de barri, en la que muntaren un teatret, el qual inauguraren amb el famós drama den Zorrilla *El puñal del godo*. Allí i amb aquesta obra, en el repartiment de la qual se li confià el paper de «Ermitaño», debutà el qui havia d'esser temps després el més gran dels actors de la terra catalana.

En 1861, o sigui a l'edat de 18 anys, en Soler ja era fadrí — i fadrí dels millors — del seu ofici, i contragué matrimoni amb donya Rosalía Soler, hermosa poncella de disset anys, de qual unió en nasqueren tres filles: Emilia, Joana i María.

En 1863, quan en Soler ja havia vist alegrar la seva casa amb la florida del primer fill del seu matrimoni, fou quintat per al servei militar, del que's redimí amb diners.

A tot això no minvaven les seves aficions artístiques, sinó que eren cada vegada més entusiastes, i així compartia les hores del dia amb lo que eren obligacions sagrades i amb l'estudi de la declamació, assistint a les classes del Conservatori, que dirigien allavors els cel·lebrats autors don Víctor Balaguer i don Josep M.ª Angelón.

I en 1864 pot en Soler veure realitzat el seu anhel de tota sa joventut: es proclama actor, i entra a formar part de la companyia que actúa a l'Odeón i que dirigeix l'Andreu Cazorro. La primera obra que estrena

en Soler a l'Odeón és la gatada den Pitarra *L'esquella de la torratxa*.

No pot ponderar-se l'èxit que amb la creació del personatge que li han confiat fa el jove comediant. Les mirades de tothom es fixen desseguida en ell, i la consagració d'actor li és feta pels aplaudiments del públic i els elogis dels periòdics. A cada nova representació de l'obra es repeteixen les lloances dels concurrents a l'Odeón, i el nom den Soler comença a popularitzar-se i el novell artista és cada dia més mimat de la gent.

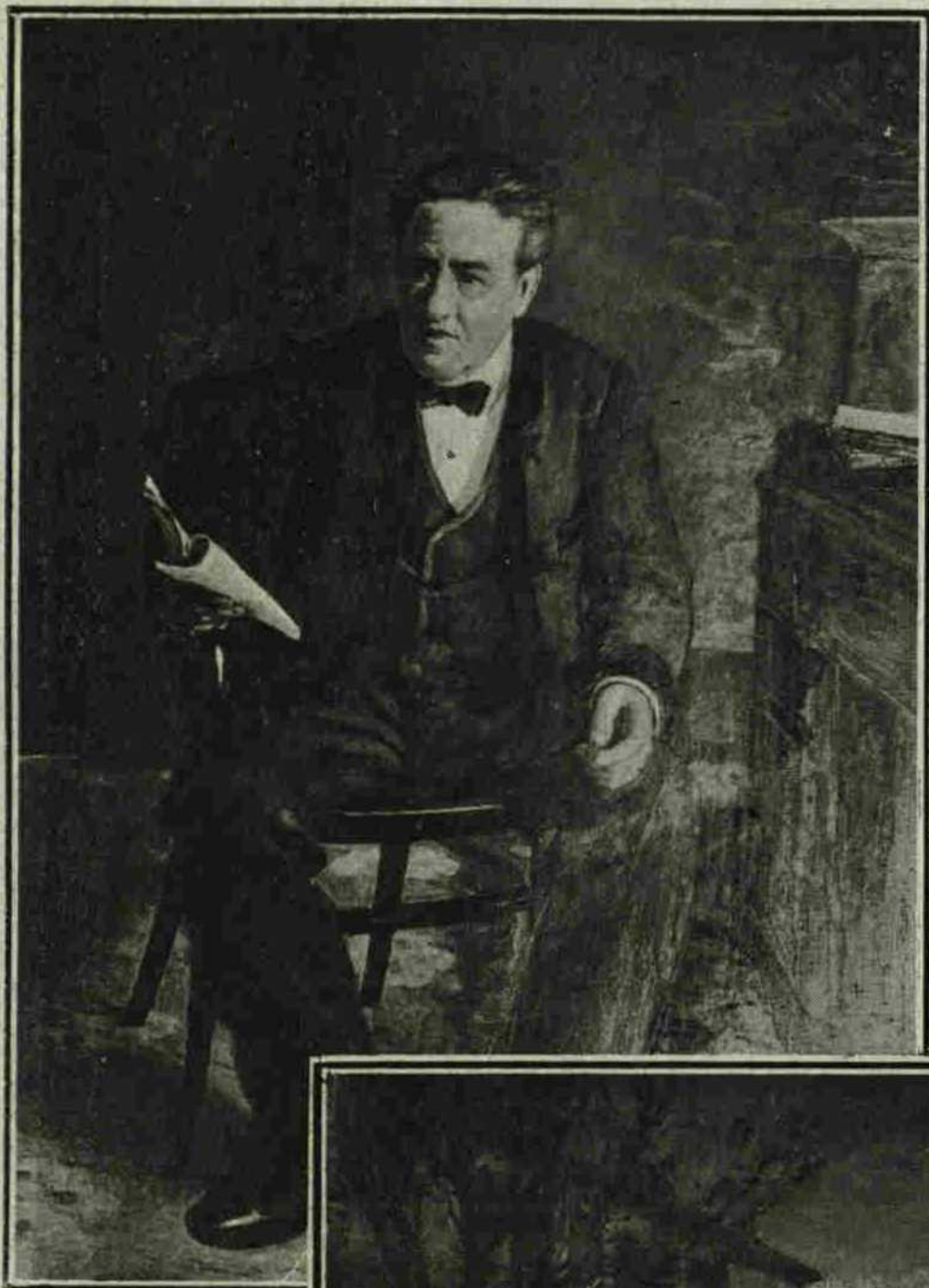
L'any següent passa ja al Romea, d'aont no se n'ha de moure durant la seva vida artística. Entra ja amb prestigi el nou actor, i no hi ha obra que s'estreni al teatre del carrer de l'Hospital en la qual ell no hi tingui un paper que's destaquí per damunt de tots, encara que sigui insignificant, car per a en Soler no n'hi ha de papers insignificants: si l'autor ha creat un tipu episòdic i no s'ha entretingut en el dibuix, ja s'hi entreté en Soler estudiant-lo i encarnant-lo amb tant de vigor, que'l tipu adquireix relleu, pren vida i es col·loca al costat, si no els sobrepuja en intensitat, dels més importants de l'obra.

D'èxit en èxit, arriba l'Iscla a l'any 1872, en que una figura memorable li és confiada: el «Baró de Santa Agnès», de *La dida*, den Pitarra, del que'n fa una creació tant genial, una tant personalíssima interpretació i un tant perfecte estudi, que'l públic arriba al màxim del seu entusiasme pel novell actor i l'aclama com a un artista perfecte. Els acudits del «Baró de

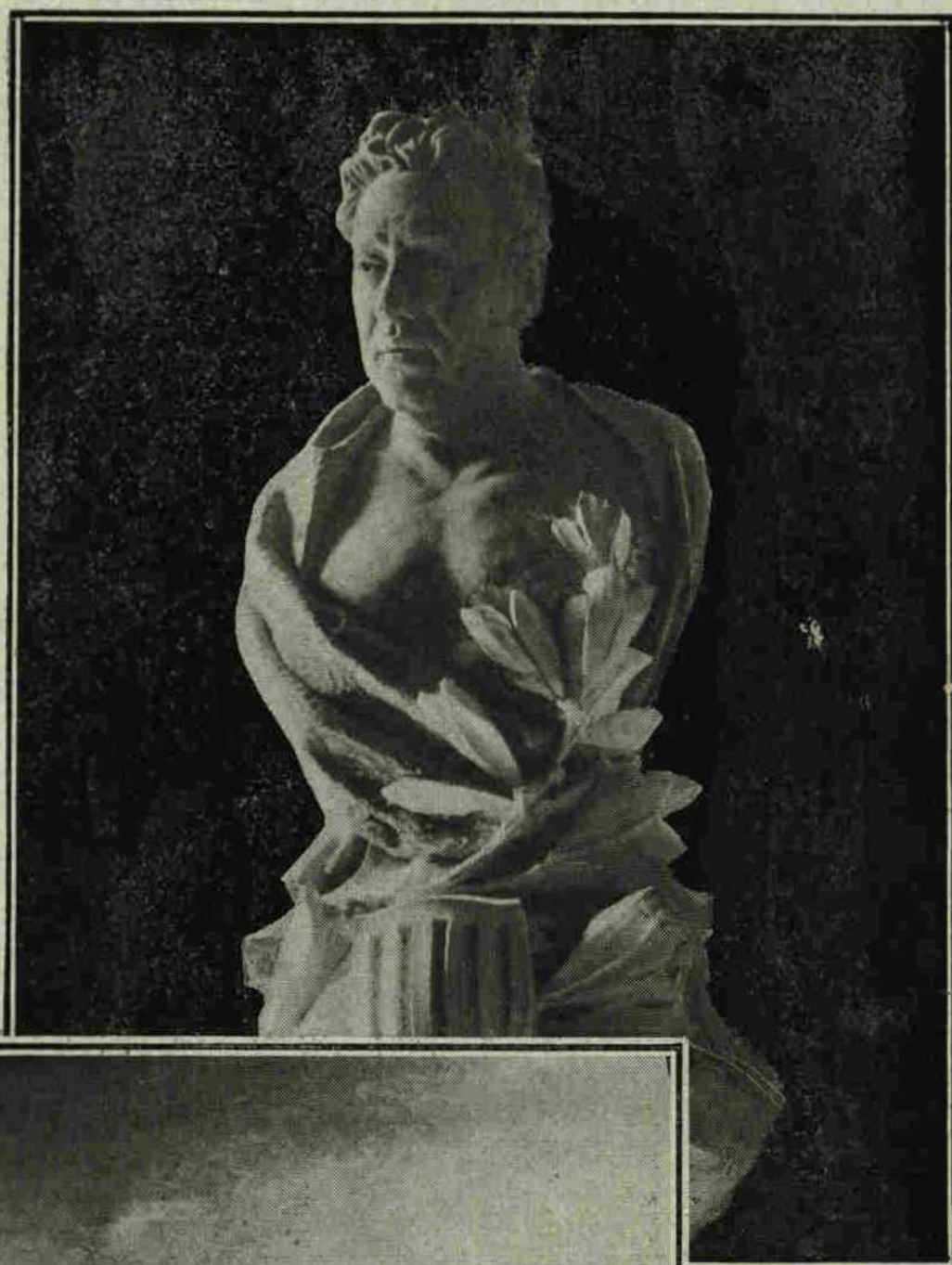

En Soler als 40 anys

Fot. Areñas

L'Iscler Soler
estudiant
Quadre a l'oli
de la seva fi-
lla Joana

Bust den So-
ler, esculpit
per en Pagès
i Serratosa.
Obsequi fet
a l'eminent
actor en un
dia de bene-
fici

Quadre a l'oli den Fèlix Urgellès. que reproduïx una escena den Soler en
«La Creu de la Masia». Obsequi d'aquell cel·lebrat escenògraf al popular actor

Santa Agnès» es fan populars a Barcelona, es repeteixen per tot arreu les seves frases i els seus versos, i l'aureola den Soler creix, creix, i com una estela gloriosa llueix amb resplendors triomfantes. En Soler tenia vintinou anys.

La resplendor no s'ha extingit ja. Durant quaranta tres temporades seguides l'Iscler Soler treballa al Romea. A l'estiu corre per Catalunya, aont devé tant popular i tant estimat i tant venerat com a la capital. Més home actiu i de sa casa, ell no abandona, emperò, en les hores que'l teatre li deixa lliures, el treball en el seu obrador d'argenter, aont son temperament artístic també es manifesta en veritables obres de mèrit.

Actor ductilíssim i de talent singular, en Soler assisteix impassible al canvi d'escola i tendència que passa pel nostre Teatre, i si el Teatre sent l'influència de la transformació, no la sent ell, que, home de tots els temps i de totes les èpoques, dóna vida a les figures primitives, com les dóna a les modernes, infondint a totes

la mateixa humanitat, perquè per a ell, artista per excel·lència i per temperament, hi ha *homes* no més al món: homes de diverses races i de diversos temps, però homes al fi, que's mouen al batec d'un cor i d'una ànima.

Es impossible citar les obres estrenades per aquest actor a qui avui Catalunya rendeix el seu homenatge. Ni ell mateix, tenint com té una memoria envejable, les recorda. A més de totes aquelles en tipus de les quals apareix retratat en les planes d'aquest número, podríem citar-ne un centenar, si no ens manqués l'espai.

Durant els darrers anys de la seva actuació, en Soler sofrí més d'una operació a la vista, però malalt i tot, boi cec, ell no faltava al teatre, i quantes vegades el públic el contemplava sense poder esser contemplat pel gran actor, que sols veia ombres al seu voltant!

L'any 1908, una malaltia de cor pogué lo que fins allavors no havia pogut la ceguera: l'obligà a deixar les seves tasques artístiques. L'Iscler Soler, quan va convence's de que no

L'Iscler Soler als 45 anys

Fot. Areñas

En Soler en l'estudi de la seva filla Joana (any 1895)

podia lluitar amb aquesta malaltia, es retirà condolit a sa casa del carrer dels Gegants, trobant les ventures que s'havia guanyat amb tants anys de treball, en els braços i en els cors de les seves amantíssimes filles Emilia i Joana (excel·lent pintora), del seu gendre don Josep Miquel i dels seus néts, que li alegraren les hores tristes del

En Soler i un dels seus néts (any 1910)

seu allunyament de lo que havia estat per a ell tant car.

Convalescent de la malaltia, el senyor Soler, acompanyat de la seva respectable esposa, es traslladà el 1911 a Terrassa, al costat de la seva filla Maria i l'espòs d'aquesta, el nostre amic estimadíssim l'enginyer industrial, catedràtic de l'Escola d'Indústries de Terrassa, don

Fot. Areñas

Les filles del senyor Soler Joana i Emilia, el seu gendre don Josep Miquel i els seus néts

Fot. EL T. C., per Rozas

Antoni Torrella, i allí viu, en la santa pau d'una llar amorosa, recordant els seus dies de glories i en l'esperança de tornar a conquerir-ne d'altres aquest que és un home de gran

voluntat i honradesa, un espòs amantíssim, un pare excel·lent i l'actor més gran que ha tingut la terra catalana: don Iscle Soler.

Queda feta, a grans rasgues, la biografia den

El senyor Soler llegint versos a la seva esposa, el seu gendre senyor Torrella i la seva filla Maria en sa residència de Terrassa

Fot. EL T. C., per Rozas

L'esposa del senyor Soler servint el desdèjuni al seu marit

Fot. EL T. C., per Rozas

Soler. Detalls particulars de la seva vida artística omplirien columnes i més columnes. Alguns d'ells els explicarà en altre lloc el nostre company Bonavía.

En aquesta diada d'honor per a ell, per a la major gloria de la Catalunya dels nostres i dels seus amors, fem vots perquè la vida de don Iscle Soler sigui llarga i plena de ventures.

El senyor Soler, el senyor Torrella i un nebot d'aquest, en son despatx de Terrassa

Fot. EL T. C., per Rozas

Darrer retrat de l'Iscler Soler
Fot. EL T. C., per Rozas

Descripció d'un tipu

—Ola!... Aont va?... Li participo
que vaig trobar aquell tipu
popular i català.

No hi atina?
No endevina
a quin tipu vaig trobâ...?

Si vostè 'l coneix de veres!
Quantes voltes s'ha esclafat
de tant riure, amb les maneres
que ell explica ses fal·leres!...
Si és un home molt trempat!...

—Ai! carat;
doncs no caic en qui pot sê.
—Ja veurà: ja l'hi diré:

És un home molt de broma:
quan li dic jo que és un home,
ja pot creure bé que ho és.

Jo m'hi roço.
Es un moço
de una casa de pagès;
tot ho veu i en tot atina;
mai ningú l'ha engallinat;
du espadanya i berretina,
ja està dit, que no és «gallina»;
un «pollastre» és, i aixelat.

—Ai! carat;
doncs no hi caic, en bona fe.
—Calli: ja l'hi descriuré.

És un gueto que s'irrita;
va amb sombrero i amb levita
i té una berruga al nas;

la carona
secallona
i tremola per dà un pas;
que per xò mai està alegre,
perquè busca adelerat
que l'humor se reintegre;
té el cap blanc, el dentat negre
i el clatell roig i esquilat.

—Ai! carat;
no puc caure en qui pot sê.
—Ja és estrany! Com l'hi diré?...

Sab aquell noi que va a estudi
i que el mestre vol que mudi
aquell modo de llegî
tant catxassa;
que és ganaça

i més tonto que un pollí;
que la «constitució» porta
en el pantalón tronat;
i, tant gran, fins s'aconhorta
de rebre palmeta forta...
i està sempre agenollat...?

—Ai! carat;
quan més va, menos ho sé.
—Sí que és dur: l'hi aclariré.

És un home bastant doble,
que té el *de* perquè és un noble,
i és *Baró* no sé d'aont;

porta capa
i una xapa
que an el títol correspon.
Que du patilles d'aquelles
com garrofes de costat;
i sabates amb civelles
i molt llargues les orelles;
que va sempre encarquerat...

—Ai! carat;
doncs no caic en qui pot sê.
—Ja veurà: ja l'hi diré.

És un sorge campetxano,
que camina xano, xano;
i li agrada fer l'amor;
que's rabeja
quan festeja,
d'amagat i amb la mà al cor...
una criadeta maca
que fa poc li ha regalat
el tabac i la petaca:
que Déu l'hagi perdonat!...

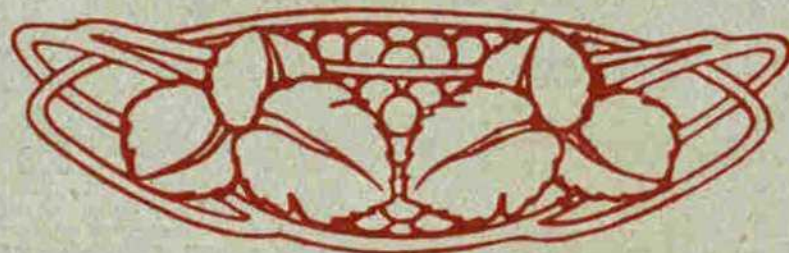
—Ai! carat;
doncs no hi caic, ni el crec de re.
—Com que no? Ja l'hi diré:

—Tant com més ara s'explica
i aquest tipo més m'indica,
més encara a mi em confón;
no sé veure,
ni puc creure
que aquest tipu sigui al món.
Com pot ser que sigui un home,
i un xicot tant atontat,
i un astut que tot ho *toma*,
i un pagès tant de la broma,
i un senyô, i baró, i soldat...?

—Ai! carat;
ja veurà: ja l'hi diré:
és un còmic: en Solé.

† JOSEP VERDÚ

187...

L'Isle Soler

Si es pogués aplegar una companyia catalana d'actors, en la que cada un d'ells, en la representació de son personatge, estés a l'alçaria de l'Isle Soler, aquesta companyia fóra la millor del món; i ja podria anar per les primeres ciutats d'Europa i d'Amèrica interpretant nostres obres en la mateixa llengua en que van ser escrites: que dient-les, per sentir-se-les en l'ànima, el conjunt dels actors com l'Isle Soler, per tot arreu les entendrien.

Creieu-me a mi: no hi ha paper mancat de vida en l'obra de teatre, que no la tingui real representat per l'Isle Soler. I és que ell, sense modificar ni una sola paraula de les que té de dir el seu personatge, fon aquest amb el seu esperit; i ja no hi ha damunt de les taules tal actor de professió, sinó un ser que neix cada nit al presentar-se a escena per a desaparèixer la mateixa nit al traspasar els bastidors; per a anorrear-se definitivament en l'instant en que l'ànima de l'Isle Soler deixi la terra; ja que no veiem créixer, per ara, una altra existencia tant admirablement equilibrada, que vingui a substituir la seva. I això per molt que valgui la gran colla d'actors que granen en la nostra terra.

A mi m'ha passat, devegades, que escenes de les meves obres, de les que no'n quedava prou satisfet a l'ha-

ver-les escrites, les trobava, després, que havien millorat extraordinàriament, com si ja no fossin obra meua, al veure-les, intervenint en llur representació l'Isle Soler; puix la calor d'humanitat és en ell tant gran que s'encomana als altres personatges que hi dialoguegen; i es torna tot més sentit, més armoniós i més fill directe de l'ànima de l'obra que esbatega per les taules i que cada espectador se la sent vibrar en la seva propia.

I què més us diré, de l'Isle Soler, en l'acte d'aquest homenatge que li tributem en representació de tota Catalunya?... Jo, de mi, us sé dir tant sols que per sobre del respecte i de l'agraïment, sento envers ell veneració fondíssima; perquè l'Isle Soler és la personificació més alta, més escaienta i més lluminosa de l'escena. Perquè en ell hi ha el passat de les nostres taules; perquè ell és el seu present i el seu demà: ja que s'hi haurà de caminar, com ell sempre hi ha caminat, al teatre del pervenir de Catalunya. Que aquest té d'esser sempre tant sencer com ell, tant exquisit de sentiments com ell, tant honrat i noble com ell, qui mai s'ha degradat ni ha degradat l'escena; i tant català com ell, que sols ha representat amb esperit verament català...

Si fins ha representat no més tota la seva vida en llengua catalana!

ANGEL GUIMERÀ

Lletra d'Italia Vitaliani

Es increíble: la vostra lletra gentilíssima, datada el 27 de Juliol, m'ha estat seguint de ciutat en ciutat mentre he estat a Sicília, i no ha arribat a les meves mans fins avui, aquí a Macerata.

Aquest retràs és dolorós per a mi, perquè quan he llegit que anaven a fer un homenatge a l'il·lustre vell Iscle Soler, el meu cor ha tingut una forta sensació de joia, puix he recordat l'emoció sentida aquella nit, quan, plorant, vaig abraçar-lo, i que jamai oblidaré.

Me faig l'il·lusió de que, per una de tantes combinacions, l'homenatge al vostre gran i volgut artista no serà encara efectuat, i jo, amb tot el cor, seré entre vosaltres quan l'ànim generós i noble dels catalans honorarà, una vegada més, a l'Iscl Soler!

Oh, aleshores, creieu-me! el meu esperit serà en vosaltres. Hi seré jo, també! Hi seré jo!

En Duse envia també la seva salutació reverent al mestre. També ell escriuria lo que jo us escric. Certes emocions no s'obliden, i ell també n'ha rebut la seva part.

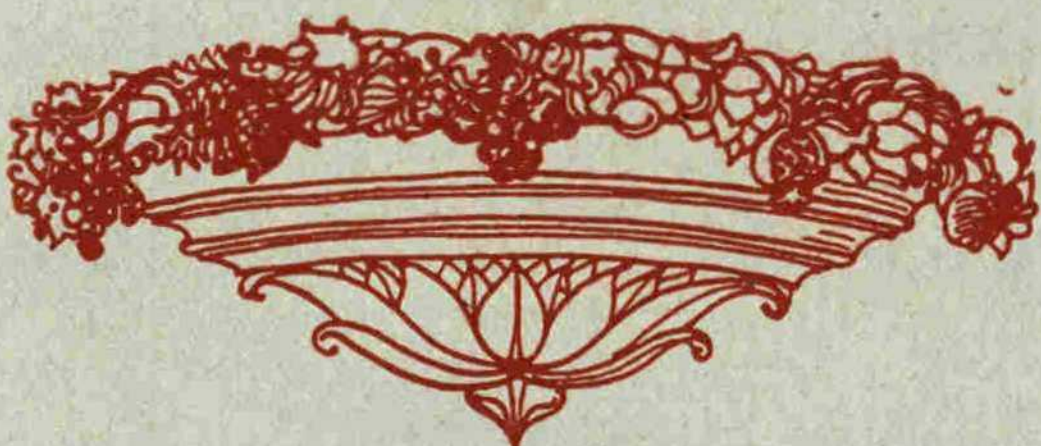
Espero reveure'ns aviat, a vós i als bons amics inoblidables i a la meua segona patria.

Un petó afectuosíssim al gran Soler.

A vós una estreta de mà.

ITALIA VITALIANI

Macerata, 2 Setembre 1912

L'Iscl Soler

LL, com tots els actors que inauguraren el modern Teatre Català, actuava a l'Odeón, en aquell escenari ont sols hi encaixaven els melodrames més terrorífics que s'exhibien en les taules escèniques de Londres i de París, i que, amb raríssimes excepcions, aquí es traduïen al castellà a esgarrapades i detestablement. Emperò l'Odeón tenia el seu públic, que l'omplia de gom a gom totes les tardes i nits dels dies festius, únics dies que hi funcionava la companyia de l'empresa, actuant-hi alguns altres dies de la setmana societats particulars d'aficionats.

Allavors aquell públic especial sols se fixava amb el *galàn*, el *traïdor* i el *graciós*, que al començ del nostre teatre nacional eren, respectivament, en Cazorro, en Bertràn i en Fontova, i en algunes poques produccions interessava també a la concurrència el *galàn jove*, que era en Clusellas. Tots els demés actors (parlo sols dels homes) passaven desapercebuts per la majoria d'aquell públic, que en l'espectacle sols hi aplaudia les situacions tívantes, les sorpreses més o menys explicables i els desenllaços terrorífics.

Així és que en Soler, en la companyia castellana de l'Odeón, hi tenia escàs relleu, no per manca de mèrits, sinó perquè passava desapercebut, com a figura de segon terme.

Mes en aquell mateix teatre, aquella mateixa companyia va esser la de la Societat «La Gata», i ja fos perquè el públic era distint del públic diumenger, o perquè els actors catalans es trobaven en el seu centre parlant son propi llenguatge i representant costums catalanes, foren apreciades les qualitats que tenia cada un d'ells, i d'allavors pot fixar-se la data del naixement artístic escènic de l'Iscl Soler.

Començà, doncs, el Teatre Català amb l'esmentada Societat «La Gata», i no trigà gaire a formar-se la llegenda de que havia sorgit una rivalitat entre en Fontova i en Soler, nascuda de la gloria per si l'un era més aplaudit que l'altre en sos respectius papers.

Califico això de llegenda per dugues raons: la primera perquè aquesta suposició no era certa, com no ho són les llegendes; i la segona, perquè d'una llegenda, encara que no sigui certa, lo que en ella s'hi relata està en l'esperit del poble, del públic que l'inventa. El públic, veient que era molt aplaudit en Fontova i molt aplaudit l'Iscler Soler, pensà que entre ells hi havia rivalitat per gelosia, i com que això em consta — i consta a tots els que intervenien en aquell primitiu escenari català — que no és cert, sinó que entre'ls dos regnava, més que amistoses relacions, una estimació fraternal, aquesta creença d'aital llegenda és el més gran elogi que's pot fer de l'Iscler Soler. Un actor a qui el públic el creu rival de l'eminent Fontova, podia desitjar que se'l tingués en més bon concepte artístic? Es indubtable que no.

El treball de l'un era tant distint del de l'altre, que no tenen comparança; i d'això n'és una bona prova el fet de que, havent sobreviscut molts anys en Soler an en Fontova, mai s'ha encarregat aquell de cap dels papers que aquest havia desempenyat, ni en les obres en les quals l'Iscler no hi havia pres part. De consegüent, la rivalitat no hi podia esser.

La distintiva den Soler entre 'ls seus companys era l'estudi dels papers. En aquest punt, fóra del director d'escena, no n'hi havia cap que l'igualés. Sempre al primer assaig de *conxa* se'l veia possessionat de la seva part, atenent a l'apuntador solament pel conjunt escènic. A tal extrem portava el compliment d'aquesta obligació, que quan tenia d'estudiar un paper d'un xic d'importancia deixava la seva tasca habitual d'argenter els dies necessaris per a l'estudi; i tant aviat com pogué prescindir de l'argenteria, va fer-ho, concretant-se a la labor escènica, que tanta gloria li ha

donat i que tant li agraïen els autors de les obres que representava.

A més d'estudiós, l'Iscler Soler era (parlo en pretèrit, perquè actualment està retirat de l'escena) un conciençós observador, i això feia que caracteritzés hàbilment cada personatge en la figura, en les maneres i en l'expressió. Li hem vist representar joves i vells; pagesos, mariners i menestrals, que són els tipus més abundosos en nostre teatre, i sempre ben vestits i ben caracteritzats fins en els més petits detalls, tant atinadament, que per regla general els que fan una obra estrenada per en Soler procuren imitar-lo en la caracterització, el vestir i el dir.

A tots els genres sabia adaptar-se, i tant en el còmic com en el dramàtic es feia aplaudir. Recordo que quan sols tenia acostumat al públic a riure en les *gatades*, va sorprendre a tothom en *La creu de la masia*, ont commou, fa sentir pel cantó dramàtic. I d'allavors s'ha fet aplaudir i admirar en un sens-fi de produccions de tota mena, còmiques i sentimentals.

Totes les esmentades qualitats, amb les quals començà la seva carrera artística, l'Iscler Soler les ha mantingudes amb fermesa, fins al retirar-se de l'escenari, al cap de prop de mitja centuria d'haver-se exhibit com a actor català en l'inauguració del nostre teatre, treballant sempre amb el mateix entusiasme, en la seva juvenesa interpretant les obres den Soler i de l'Arnau, i en la seva edat avançada fent veritables creacions en els drames den Guimerà i de l'Iglesias.

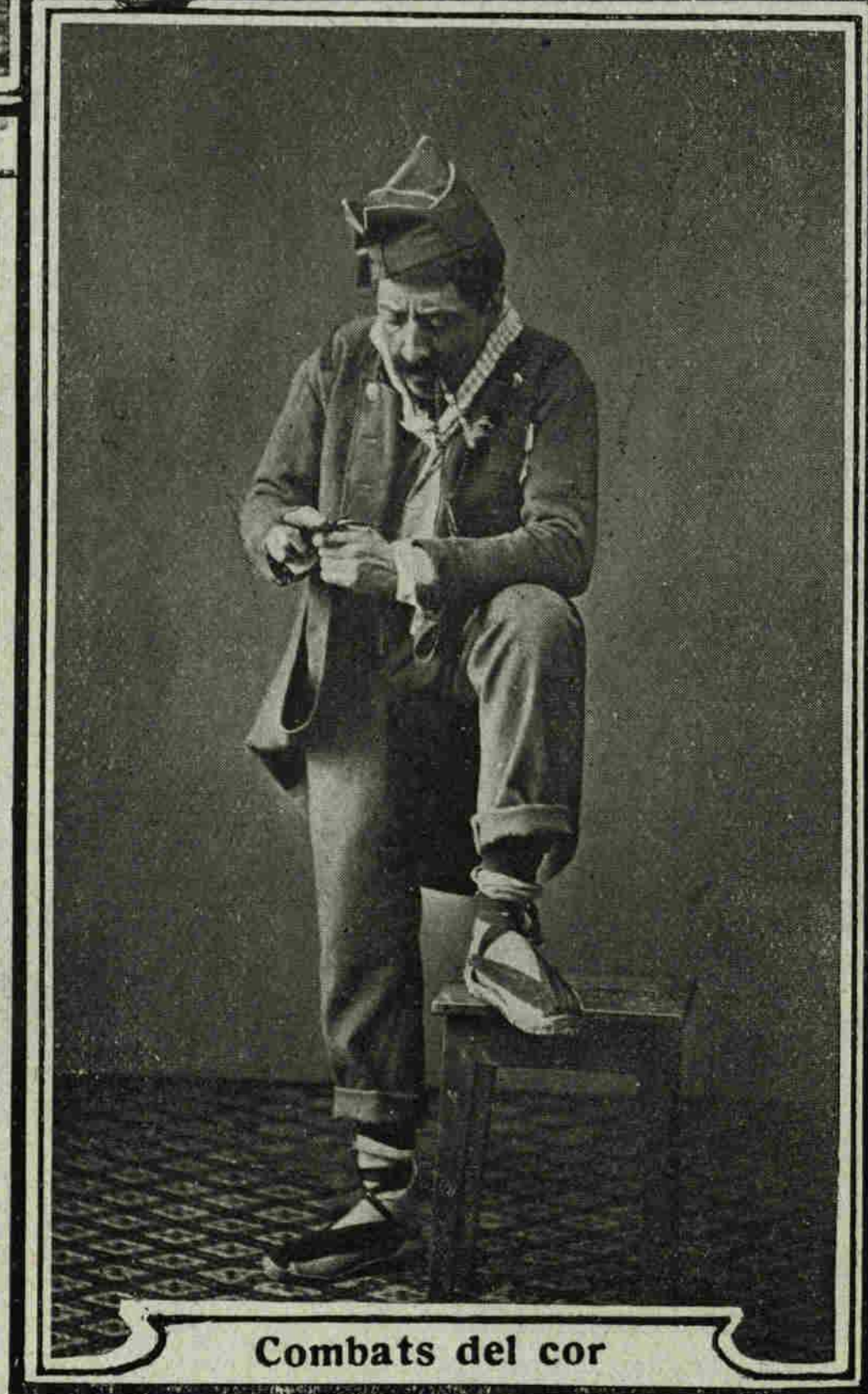
CONRAT ROURE

El didot

Senyora i majora

Combats del cor

Una impressió i una efusió

A figura de l'actor Iscle Soler s'enllaça amb l'història del Teatre Català des dels primers temps de son renaiement fins a altres ben propers als nostres dies. No puc fixar — car escric de memòria — la data exacta del seu *debut*. No puc determinar si està avui en condicions de festejar ses bodes d'or amb l'escena catalana. Més si al retirar se, malalt, però no vençut encara, no portava cinquanta anys seguits d'exercici de la seva professió, fidel i constant en son amor al teatre de la terra, em sembla que ben poc hi mancava.

Ja sé que no és pas cap mèrit arribar a vell. La longevitat és una gràcia de la Naturalesa. Però acumular en el curs d'una vida llarga una sèrie mai interrompuda d'èxits artístics, crear seguidament centenars i centenars de tipus i personatges els més variats en una forma sempre delitosa i sense registrar mai lo que's diu el més petit fracàs, i això tractant-se d'unes creacions tant especials que s'han de fer ostensibles tenint per instrument únic la persona de l'artista, sense que hi sien obstacle les preocupacions, cabories i angúnies del moment, ni els dolors de la vida, ni els estragos normals del temps implacable, oh! forçós es reconèixer que això és senzillament admirable. Reflexioneu-ho i veureu que és tal com dic. Si el pintor dóna el quadre, i l'escultor l'estatua, i l'arquitecte el monument, i el músic la composició i l'escriptor el llibre, tot preparat i realitzat en la pau del taller o de l'estudi, el comediant, en canvi, s'ha de donar ell mateix, tal com és, tal com se troba, valent-se de la plàstica i de la paraula, en una visió intensíssima com la mateixa vida que reproduceix i transformant lo que és ficció en el més perfecte trassumpte de la realitat.

Compreneu ara el mèrit de la llarga carrera d'un comediant, quan, ademés de llarga i profusa ha estat reeixida i gloriosa com la del nostre Iscle Soler, un dels ídols del públic sobre l'escenari del Teatre Català?

L'actor neix. I actor nasqué en Soler, i com a tal es revelà des de sos primers passos, i com a tal s'ha mantingut sempre, no essent pas possible, davant del seu art, esbrinar lo que dèu a l'espontaneïtat nadiua i lo que dèu a l'estudi. Tot comediant que aconsegueix aquesta fusió plena de facultats naturals i de talent, arriba a la perfecció.

Però té encara en Soler un altre distintiu. Es un actor català de cos enter, eminentment i única i exclusivament català. Ho és pel seu amor entranyable al teatre de la terra, i ho és principalment per l'especialització característica i la valua pintoresca de ses facultats. Els que durant tants i tants anys l'hem admirat en son pròdig i variat treball no'l podem concebir d'altra manera que tal com és. I no vacil·lo en consignar aquesta afirmació, que a algú podrà semblar-li un bon xic atrevida. Traduir-se podran moltes de les obres que ha representat; lo que no podrà traduir-se mai és la castiga manera amb que l'Iscla Soler les ha interpretades. En això se sembla a son company i germà d'art, el gran Lleó Fontova. Durant molt temps foren els punts més fermes del Teatre Català. La gent anava a les funcions per veure'ls i aplaudir-los. Eren l'encís del públic. I en veritat que'l realç que sabien donar als personatges, en molts casos, valia més que les mateixes obres que representaven.

Hem parlat de l'especialització característica i de la valua pintoresca de les facultats de l'Iscla Soler.

I ara afegiré que aitals condicions, algú tant generalitzades entre'ls actors catalans, constitueixen una escola ben nostra en l'art de l'interpretació escènica. En Soler, fins quan interpreta tipus còmics que frisen en caricatures, no té cap punt de semblança amb els *graciosos* d'altres teatres, que posen al servei de tots els papers la seva

faisó especial i única de fer riure. Aqueixos graciosos són sempre ells, sia el que's vulga el personatge que se'ls confia, valent-se a tot estrop d'uns mateixos i socorreguts recursos. Tendeixen a lo grotesc. I moltes voltes amb una ganyota, una entravancada, o l'accentuació xocarrera d'una frase, amaguen la seva impotència.

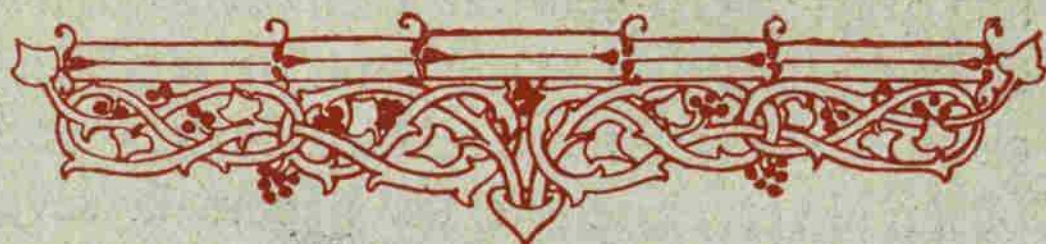
No fou pas així el nostre gran Fontova; ni és tampoc, ni ha estat mai així l'admirat Iscle Soler. Atent a l'observació del natural, espill claríssim de la realitat, identificant-se fidelment amb els personatges per fer-los viure, potents i expressius, en una pasmosa diferenciació de trets de conjunt i una inagotable riquesa de matisos, ses creacions quedaràn en el record de tots quants hem tingut la ditxa de fruir-les, com un alt testimoni de la vitalitat ingènita de l'escena catalana, destinada a viure a despit de totes les contrarietats, especialment si l'art de l'Iscle Soler com a comediant i la conducta de l'Iscle Soler com a home troben dignes imitadors.

Modest, senzill i lliure del corcò de les ambicions, amb tot i que'l Teatre Català mai ha pogut procurar una fortuna als seus conreadors, el conreà en Soler amb coral esplai més per la gloria i la satisfacció íntima de dedicar-li els seus amors que amb mires als profits materials. Podien haver-li anat an ell amb contractes aventatjossos que l'obliguessin a deixar l'escena catalana! Per res del món hauria sapigut abandonar-la, acontentant-se, com s'acontentà tota la vida, suplint l'escassetat de la remuneració — l'*avara povertà* és encara un flagell a Catalunya — amb son treball honrat en l'obrador d'argenter, ont esmersava les hores que li deixaven lliures les atencions de l'escena.

Oh, bo i simpatic amic! Acull avui amb ta mà tremolosa l'estreta encaixada d'aquest vell treballador de les lletres!

J. ROCA I ROCA

Sant Geroni de la Murtra

L'Isle Soler, inspirador de poètes

EN Soler, com tots els còmics de veritable personalitat, fou l'inspirador directe de bon nombre de poètes.

Pot dir-se que abans de crear un tipus a l'escena l'havia engendrat en el cervell de l'autor. L'interpretació era com el part.

Pensant amb en Soler foren excel·lents molts dels personatges que ell feu viure, després, meravellosament.

... Això d'escriure un drama o una comèdia *pensant* en l'interpretació s'ha criticat molt en els autors; i ben mirat és lo que sempre s'ha fet i és lo que se seguirà fent, sense desdir de la sinceritat de l'obra.

Eschyl, Sòfocles, Aristòfen, Shakespeare i Molière, *pensant* en els recursos de llurs interpretacions personals, concebi ren ses obres immortals, i eixa compenetració no regateja gens de mèrit a la tasca literaria. L'Ayala escrigué per a en Julián Romea; en Tamayo per a la Lamadrid; en Giaccosa per a en Zacconi; l'Echegaray per a en Calvo i en Vico; en Sardou per a la Sara Bernhardt; en Daudet per a la Réjane..., en Wagner per a Schnorr de Kavolsfeld..., en *Pitarra*, l'Arnau, en Guimerà, l'Iglesias han escrit *per a* en Soler.

I la remembrança de l'obra den Soler, col·laborador gloriós d'aqueixos astres del Teatre Català, viurà com llurs escrits: tant com visqui la nostra parla.

MARC JESÚS BERTRÁN

Les eures del mas

La mà de l'inglés

Tres i la Maria sola

El meu tribut

HOMENATJAR a un actor que, com l'il·lustre Iscle Soler, ha assolit els cims de l'edat i de la gloria, és, per a mi, l'acte més de justícia que pot fer un poble concient que estimi els seus artistes. Perquè l'actor, per la seva fatalitat, si no reb en vida el tribut d'admiració dels seus coetanis, és quasi segur que, un cop mort, les generacions futures, no podent apreciar el seu treball, no's recordaran d'ell, i, ni menys en el cas de no haver estat comprès (com succeeix de vegades amb l'escriptor genial i amb tots els grans homes que, al morir, deixen darrera llur una estela d'obres glorioses que'ls sobrevisquin), ningú rehabilitarà el seu nom fent honor als seus mèrits.

Per això em plau tant la pensada que han tingut els cultes redactors de l'esplèndida revista *EL TEATRE CATALÀ*, de retre — en una apoteosi d'admiracions i afectes, de records i esperances — homenatge a l'excels actor nostre, el d'esperit més jove, i un dels més antics i alhora més moderns dels nostres actors; car ell, artista sincer, subtilment sensitiu i amb propia i ben definida personalitat, ha sabut interpretar amb el mateix amor i amb la mateixa destresa l'art del seu primer temps, com el novíssim d'avui valga al qual el nostre Teatre ha anat evolucionant, venint a ser cada dia més sobri i més humà, i àdhuc més transcendent en triomfal ascensió.

Es just, doncs, i és honrós per a tots els que materialment i espiritualment hi contribueixen, l'acte de festejar a un home que, com l'Iscla Soler, s'ha afanyat tant pel bon nom de la nostra terra, a la qual ell, en col·laboració amb els dramaturgs catalans, ha enriquit amb les seves artístiques i soperbes interpretacions d'un sens-fi de

caràcters variats, que, gracies a l'halè de vida que, tot modelant-los, els ha infós, i àdhuc acabant de donar forma als que, en escalaborn, li han confiat els poetes, gairebé tots, com si fossin sers reals, s'han fet populars arreu de Catalunya.

L'insigne Iscla Soler, en la seva joventut, lo mateix que altres també insignes companys seus en els albors del nostre Teatre Nacional, tot i essent un artista distingidíssim, i sentint-se abrandat pel foc de la nostra renaixença literaria, amb la vocació pura de l'artista, amb el desig de contribuir al gloriós desvetllament del nostre poble, va dedicar-se al difícil art d'encarnar les concepcions dramàtiques dels nostres autors, en el qual art, posant-hi cor i ànima, va fer-se un nom desseguida, essent considerat, ja de bell moment, com un dels puntals més fermes de la nostra escena.

I, cosa que potser semblarà estranya: essent tant famós comediant, un dels més estimats del nostre teatre, ell és l'actor que jo he vist menys aplaudit pel públic. Esclau del seu bon gust i del seu art, producte de les seves esquisides dots d'observador, no fent concessions de cap mena, fuig dels efectismes enlluernadors fàcilment oblidable, procurant sempre, com qui té plena consciència de la seva noble missió artística, cenyir-se a lo imaginat per l'autor, intensificant-ho, per a fer arribar al cor de la multitud, sense màcula, amb tot el seu escalf d'humanitat, l'emoció pura del dramaturg al forjar la seva obra.

Ell, durant la seva gloriosa carrera, no ha donat apenes cap valor al vulgar *pica-ment de mans*, premiador, la majoria de les vegades, de crits estridents i desentonats, o de contorsions fòra de lloc que desdiuen del *personatge*, i àdhuc del caient del drama o de la comedia que's representa; preferint, conseguint-ho sempre sense fallar-li mai, que'l públic se n'emportés, havent-lo vist actuar sobre les taules, una forta impressió de bellesa, que fós perdurable per molt temps, com un record agradós, en la seva memoria.

Però amb tot i ser, com he constatat, l'actor menys aplaudit, l'Iscla Soler ha es-

tat d'entre tots els seus companys, un dels que més i amb més fervorós elogi ha retret el poble en la llar, en el treball i en el casino, ponderant les seves creacions, repetint frases que ell, amb el seu dir tant personal, ha fet populars; i, més que res, recordant la caracterització dels seus *personatges*, tots tant ben observats, tots tant extrets de la realitat de la vida, que'l públic, per trobar-los potser *massa reals*, per no veure-hi artifici i, sobre tot, per aquell encís de la cosa perfecta que arriba a fer-nos oblidar que'ns trobem davant d'una ficció, per això sol, més que per cap altra causa, de moment no se l'aplaudí, fent-ho, emperò, més tard, en silenci, ja fora del teatre, quan, amb més serenitat de judici, podien apreciar-se els mèrits i les excepcionals qualitats del nostre gran artista.

Jo dec a l'Iscler Soler bona part d'alguns dels meus èxits; entre altres el de *Els vells*, en la qual obra ell va encarnar-hi, amb tota la potència i majestat del seu temperament, la trista i resignada *figura* de *Valeri*, l'obrer filador vençut pel treball, auriolant-lo, com una hermosa visió tràgica, amb les resplendors eternes de la Poesia, més que mai en el dolorós moment — que'l nostre excels interpretador va sublimar — que aquell, amb els ulls negats de llàgrimes, diu al protagonista company seu: «— Amb tants mil·lions d'estrelles que hi ha en el cel, ja pots mirar, que no hi trobaràs la meua: la meua és morta!», figura trista i resignada que'l nostre insigne actor, fent-me'n, per a mi, el millor elogi, deia que li agradava tant representar, que havia simpatitzat tant amb ella, que al pobre *Valeri* ja el considerava com un bon i estimat amic seu de tota la vida.

Jo també, simpatizant-hi i admirant-lo de sempre, considero, elevant-lo a la categoria de mestre, un bon i estimat amic meu a l'il·lustre Iscler Soler, a qui avui es festeja, i a qui, respectuosament, ofereixo la meua ofrena de flors modestíssimes, però exhalant l'aroma de la sinceritat, lo mateix que'l seu art pur i noble, que l'ha fet immortal.

IGNASI IGLESIAS

La vellesa de l'Iscler Soler

ERA en el teatre Romea. Acabava d'estrenar-se un drama d'un amic meu i l'Iscler Soler, el comediant venerable que avui honorem, havia estat hèroe en la representació.

A l'entrar jo a l'escena, va passar silenciosament per ma vora un vell, gran, però encorvat, a qui guiava algú: no vaig fixar-me en qui el guiava.

—Has vist?...—va dir-me l'amic dramaturg.—És quasi cego...

Era ell; era l'Iscler Soler, qui estava privat de la vista i que, fora de les taules del teatre, amb prou feines podia avançar. Jo no l'havia reconegut; i, podent-ne tenir pressentiment per lo que abans havia vist i per lo que havia sentit explicar en referències, la figura del pobre vell, del magnànim vell, va passar-me indiferentment, si no desapercebuda.

Més una idea sobtada i trista va angustiar-me.

—Potser ja mai més el tornaràs a veure...—vaig dir-me entre mi.

I quan els companys se reunien en torn de l'amic dramaturg, comentant aquella seva obra estrenada, jo, silenciosament i tal volta amb estranyesa d'alguns coneguts, vaig eixir del teatre per a poder veure i fixar-me amb més atenció en la dolorosa figura de l'Iscler Soler, qui anava avançant penosament, acompanyat d'un guia, segurament una molt santa i estimada persona, però que no puc dir si era jove, o vella com ell, perquè és tant gran i condemnable la nostra distracció, que si recordem als hèroes per un moment del seu alt domini en el triomf i després encara els tenim veneració al veure'ls declinar, mai ens fixem en qui els acompanya.

PLÀCID VIDAL

Un beneit del cabàs

El Castell dels tres dragons

La Dida

L'actor catalaníssim

DIFÍCIL se'm farà oblidar mentre visqui aquella gloriosa tongada de teatre català en que floriren amb l'Iscler Soler i el malaguanyat Fontova tot un esbart d'actors apreciabilíssims, dels quals poc rastre en queda.

Era jo allavors un estudiant assedegat d'emocions literaries i artístiques i gairebé no deixava res per verd de lo notable que a Barcelona hi venia. En Calvo i en Vico, en Mario i la Tubau, en Novelli i la Duse, en Massini i en Gayarre, en Sarasate i en Vidiella, quina feinada ens daven als *dilettanti* d'aquella època per a no mancar a cap de les solemnitats que tant sovint se celebraven!

Però cap d'elles interessava al nostre cor, ja aleshores impregnat de sant fervor catalanesc, com les estrenes del Romea. Aquelles *premières* del teatre català ens treien de pollaguera. Ja dies abans tot era cartejar-nos amb els estimats companys del Centre Català de Sabadell, que solien acudir devots a cada inaugural.

I a l'esser-hi, quina emoció!; talment com si fossim part interessada. A la fi, quan l'èxit franc coronava la representació, desbordavem el nostre entusiasme en aplaudiments sorollosos i delirants...

Oh, hermosa bona fe la d'aquells esclats que passaren per a no tornar més, i també d'ella sembla haver-se'n esvait el rastre entre el jovent fred i pràctic que avui s'estila...

Es d'aquell temps que jo conec i estimo a l'insigne veterà de la nostra escena, al qui avui, amb justícia, es tracta d'homenatjar. La característica d'ell havia estat sempre la plena identificació amb els personatges que representava. En Soler estava sempre en acció; no's distreia mai. De sos tipus en feia veritables creacions, que

ningú ha pogut substituir ni imitar siquerra, i fins quan era discutible si li esqueien, ell en treia assenyalat relleu per la honrada serietat amb que'ls estudiava i l'admirable seguretat de llur presentació.

L'Iscler Soler ha estat un gran actor, dels que no se'n veuen gaires. Jo no recordo haver-ne conegut un sol, nacional ni estranger, que res hi tingués de concomitant, ni menys encara pogués superar-lo.

Però la circumstància que a mi me'l fa particularment dilecte a l'Iscler Soler, és la seva forta catalanitat, pariona a la del gran Fontova, ambdós genuïns actors de nostra terra. Un i altre estimaven al teatre de llurs triomfs per esser de casa, i jamai se'ls va ocórrer que poguessin anar a cercar major gloria i millor profit en altres escenes.

L'índole del seu treball era ja típica de Calalunya, i de tal faisó s'eren identificats amb l'agre del terror, que no pogueren ni saber capir l'idea de restar-ne allunyats.

Quan nosaltres veiem ara tota eixa llarga corrúa d'actors nostres que emigren, esponsorats per l'ambició de majors guanys (indubtablement en ús del seu perfecte dret a la vida), abandonant el teatre propi que la llur ausència pot anorrear, per anar-se'n a reforçar i enriquir l'escena castellana, al sentir en nostre cor la greu recança del llur comiat, girem instintivament els ulls cap als actors exclusivament catalans i multipliquem envers ells la nostra devoció i el nostre afecte.

Davant d'eixos eminents artistes que li han donat a Catalunya tot llur saber i llur valer tant exquisits, sense defalliments i sense mancaments de cap mena, amb llealtat sencera i inextroncabable; davant d'eixos hèroes de l'escena nostra que no deixaren apagar la llantia de l'art dramàtic català per tant que llurs forces els ho permeteren; davant d'eixos catalanistes exemplars que no han volgut incórrer en la maledicció dantesca contra els que menyspreuen la llengua propia per a conrear-ne una altra, nosaltres amorosament ens descobrim i, vinclant amb respecte nostres genolls, els besem les mans.

M. FOLGUERA I DURAN

Quatre ratlles per a l'Isclé Soler

ESTIMAT amic, admirat amic, venerat amic:

Em demana el Director d'EL TEATRE CATALÀ quatre ratlles per a contribuir a l'homenatge que aquesta Revista es proposa dedicar-vos, i ¡figureu-vos amb quant goig les escric aquestes quatre ratlles —no per lo que elles diràn, sinó per lo que *duràn dintre!* El que sento és que'l temps de que dispo no'm permeti que siguin més de quatre.

En mig dels esforços que estem fent uns quants entusiastes per aixecar al Teatre Català de la crisi que atravessa, figureu-vos lo grat que'ns és girar la vista endarrera, repassar la seva història; recordar son naixement que sembla un fet tant allunyat de nosaltres i veure, oh sorpresa!, que encara es mantenen dretes i fortes tres de les columnes que tant van contribuir a l'esplendor de l'edifici: vós, en Roure i l'Arnau!

Cert que són llunys aquells temps en que'l Teatre Català feu sos primers vagits amb somris d'infant; cert és que hi va molta distancia de *L'Esquella de la Torratxa*, *Una noya és per un rei* i *Un pollastre aixelat a Mar i cel* i *Terra baixa*, *Els vells* i *Les garces*, *La mare* i *El místic*, però ¡amb quin orgull de pares deveu contemplar avui aquest pas de gegant que ha donat el nostre Teatre, el vostre deuria dir, perquè és ben vostre; ningú podrà negar-vos mai que vosaltres, junt amb en Frederic Soler i l'Eduard Vidal, en són els veritables pares.

La solidesa d'un edifici es demostra no pel frontó que'l remata, sinó pels fonaments sobre els quals va aixecar-se.

Ahir tributavem un modest però sincer homenatge a l'Arnau; avui ens toca a vós; demà complirem amb en Roure.

Llavors podrem esclamar amb la més íntima satisfacció: «en aquesta terra d'egoïsmes i misèries, d'ingròtuts i oblits, nosaltres hem fet justícia.»

I ara, en l'efusiva abraçada que us envió, llegiu-hi — vós que'n sabeu tant — tot lo que no tinc temps per dir-vos ni sabria dir-vos vostre antic amic i admirador,

APELES MESTRES

□ □ □

La meva adhesió

Senyor Director d'EL TEATRE CATALÀ.

Molt senyor meu i de ma consideració:

Serveixi's tenir-me per adherit, de tot cor, a l'homenatge que aqueixa benemèrita Revista es proposa tributar al gran actor Isclé Soler.

Per delectació que'm dóna el recordar els excepcionals mèrits d'un artista tant nostre; per amor a lo que ell gloriosament personifica de pairalía esplèndida del Teatre Català, que mai l'anyorarà prou; per atenció al llarc, fidel i sempre conciençós treball de l'insuperat mestre genèric de nostra escena, i també per agraïment personal a l'interpretador acurat i realçador de modestes obres meves; per tots aqueixos motius, — que encara intensifica ma admiració a l'exemplar home de família que ha estat i és l'Isclé Soler, — concedeixi'm, senyor Director, humil lloc entre'ls entusiastes del veterà triomfador.

Art humà i art de la terra, ben agermanats i ben guanyadors d'aquells èxits que no remordeixen perquè honren de debò, festejarem en ell, i per això serà tant intensa com completa la gaubança nostra a l'homenatjarlo.

De vostè servidor afectíssim,

JOAQU. RIERA I BERTRAN

De Nadal a Sant Esteve

El collaret de perles

L'Angel de la guarda

Joan Blancas

Homenatge

SEMBLA esser destí natural de l'home, sigui el que vulgui l'ordre de coses al qual apliqui la seva activitat, que al trobar-se en el ple de la vida, quan arriben al bo de florir totes les seves facultats, de la mateixa manera que s'atura la seva creixença física, s'aturi també el desenrotllament de tot allò que constitueix la seva personalitat interna. Diríem talment que l'home, arribat a plenitud, cristal·litza i pren la seva forma definitiva d'una vegada per sempre.

Aixís veiem com, home de negoci, s'entocudeix en seguir les normes que'l duguerem a la fortuna, i, cas de canviar les condicions econòmiques de tant radical manera que facin necessaria una nova organització, o s'arruïna per no voler adaptar-se a les noves necessitats, o plega el ram per seguir fidel a l'organització vella. I el mateix passa en els demés ordes de la vida: home de ciència, s'encastella en la veritat científica del seu temps, i és el pitjor adversari dels nous mètodes i de les noves orientacions que han d'ampliar-la i renovar-la; artista, aplica toçudament les formes i fórmules que'l feren triomfar i li donaren gloria, bescantant tot intent de transformació, burlant-se dels que cerquen la bellesa en el cànons d'una nova estètica.

Són tant pocs els homes que no sofreixen aquesta encallada, per la qual sembla que tots ells s'anquilosin part de dintre, que aquestes reduïdes excepcions serveixen de confirmació a la llei que limita l'evolució espiritual de l'home i l'atura en el mateix punt que ha donat els fruits més saborosos que donar podia. No aturar-se amb la seva època, no romandre encastat a les fórmules reputades insubstituïbles per la seva generació, evolucionar indefi-

nidament, saber adaptar-se a les noves orientacions que'l mudar dels temps porta, és sols privilegi d'unes poques naturaleses excepcionals, que sembla tinguin en la seva ànima les regalades fonts d'una joventut eterna. Entre aquests homes, que estan com a cavall en l'aiguavés de dugues èpoques i que tant perteneixen a la que presència els triomfs de la llur joventut, com a la que'ls coronà de nova gloria en el devallant de la llur vida, cal comptar-hi l'Iscler Soler, aquesta venerable figura del nostre Teatre.

L'Iscler Soler ha estat un actor que igualment ha triomfat en aquelles obres del teatre català primitiu, en les quals els personatges estaven caracteritzats principalment per un truc d'una o altra naturalesa, com en aquelles altres del nostre modern teatre, de més complexa psicologia, els personatges de les quals no's podien encarnar trobant no més llur *tic* característic, sinó que era necessari fer-los viure en tota la llur variada complexitat de caràcter i de sentiment. Quina enorme diferencia no hi ha, per exemple, entre els personatges que donaren renom an en Soler en la seva joventut, aquells personatges que interpretava en *La creu de la masia*, *La dida* i tantes altres obres de la primera època del Teatre Català, i les seves creacions en *El cor del poble*, *Ells vells*, *L'hèroe* i *Terra baixa*, models d'intensitat, de sobrietat i d'emoció viva! L'home que ha sabut adaptar-se a dugues fórmules d'art tant diferents, evolucionant amb el seu temps i modificant els seus mètodes d'interpretació d'una manera tant radical i tant meravellosa, no hi ha dubte que és un gran actor i mereix tots els nostres homenatges.

J. POUS I PAGÉS

El nostre Soler

ADA volta que tenim d'estrenar una comedia i fem el repartiment de memoria, pensem: «Aquest paper el farà en Soler», i amb pensar que'l farà en Soler, un hom afegeix: «Es paper salvat.»

«El farà amb tal consciència, — seguim pensant; — n'estudiarà tant el caràcter, el caracteritzarà tant bé, entrarà tant al fons de la psicologia que tingui, que de lo que tu n'has fet ficció ell en farà realitat, i el públic veurà una figura molt més viva, i més de carn i ànima de lo que tu l'havies pensada.»

I és que un hom en guarda el record, i, més que'l record, l'agraïment de tantes i tantes creacions de que n'hi són deutor agraït, que esteu segur que paper que ell faci, passa de lo imaginat a creació realitzada.

En Soler és d'aquells actors amb els quals un hom hi va segur. Molt més que segur. Es d'aquells actors que us diuen: «Lo que tu havies pensat és això»; i un hom pensa: «Lo que tu fas és molt més de lo que havia pensat. Jo no més veia vagament lo que volia representar, i tu, pel do del talent, surts a les taules i realitzes lo que tant sols era visió»; i el públic ja no sab de l'obra: sab que veu tal o tal home, no fingit, sinó real. I el pensat i el realitzat passen a ser *aquell*, i no més *aquell*, i el dia que un altre actor torna a fer aquella figura, per bé que la faci i que l'interpreti, el mateix públic es diu: «Aquest home deu ser parent d'*aquell* que vaig veure tal dia.»

Per això en Soler, el nostre gran actor, s'ha fet tant seves certes figures, que'l jorn que morís moririen; perquè no són elles, sinó *Ell*. Amb el seu geni i el seu art, se n'ha fet carn de la seva carn i ànima de la

seva ànima, i com que figura i actor són la mateixa persona, morint l'un moren les altres.

Si, amic Soler: per egoisme i per record no fem mai un repartiment que no hi tingueu la vostra figura; amb això, deixeu-vos de metges i poseu-vos bo, que us esperem. Creieu, Soler, que'ns feu molta falta. Que'l nostre Teatre Català us necessita, i ben depressa. Que ell ajudaria a curar-vos, i vos el curaríeu an ell.

Jo especialment, vos anyoro molt. Anyoro un actor com vós, que per petit que fós el paper, mai vos en havíeu planyut, perquè vós ja l'engrandiríeu. Anyoro quan ensajavem en *aquell* teatre, el nostre, el de casa, ont tants cops m'havíeu fet riure, i fins, si fos cosa ben vista de plorar en obres d'un mateix, m'hauria amagat una llàgrima. Anyoro aquella alegría que teníeu als finals d'acte, quan la cosa anava per bé; més que res anyoro el vostre gran art; i aquella estreta de mà, que'm donaveu al caure el teló, i allò que'm deieu: «Anem per una altra.»

Anem per una altra, amic Soler. Anem per moltes i per moltes altres, però amb vós, amb la vostra guia.

Poseu-vos bo aviat, i torneu. Potser no serà el mateix teatre, pero allí ont vós feu comedies allí serà el cap de taula.

SANTIAGO RUSIÑOL

□ □ □

EL Teatre Català, el seu idolatrat teatre, va omplir-lo de santedat. Jo el miro passar, redreçat encara el cos, lleugerament inclinada la testa, pels carrers febreros de ma ciutat, deixant darrera seu com una estela de pau. Jo l'esguardo passar i un intens respecte sortit de lo més pregón de mon esser, guia la meua mà al capell, descobrint ma testa que s'inclina fervorosa al pas de l'home virtuós, al pas del perfecte, de l'eximi actor.

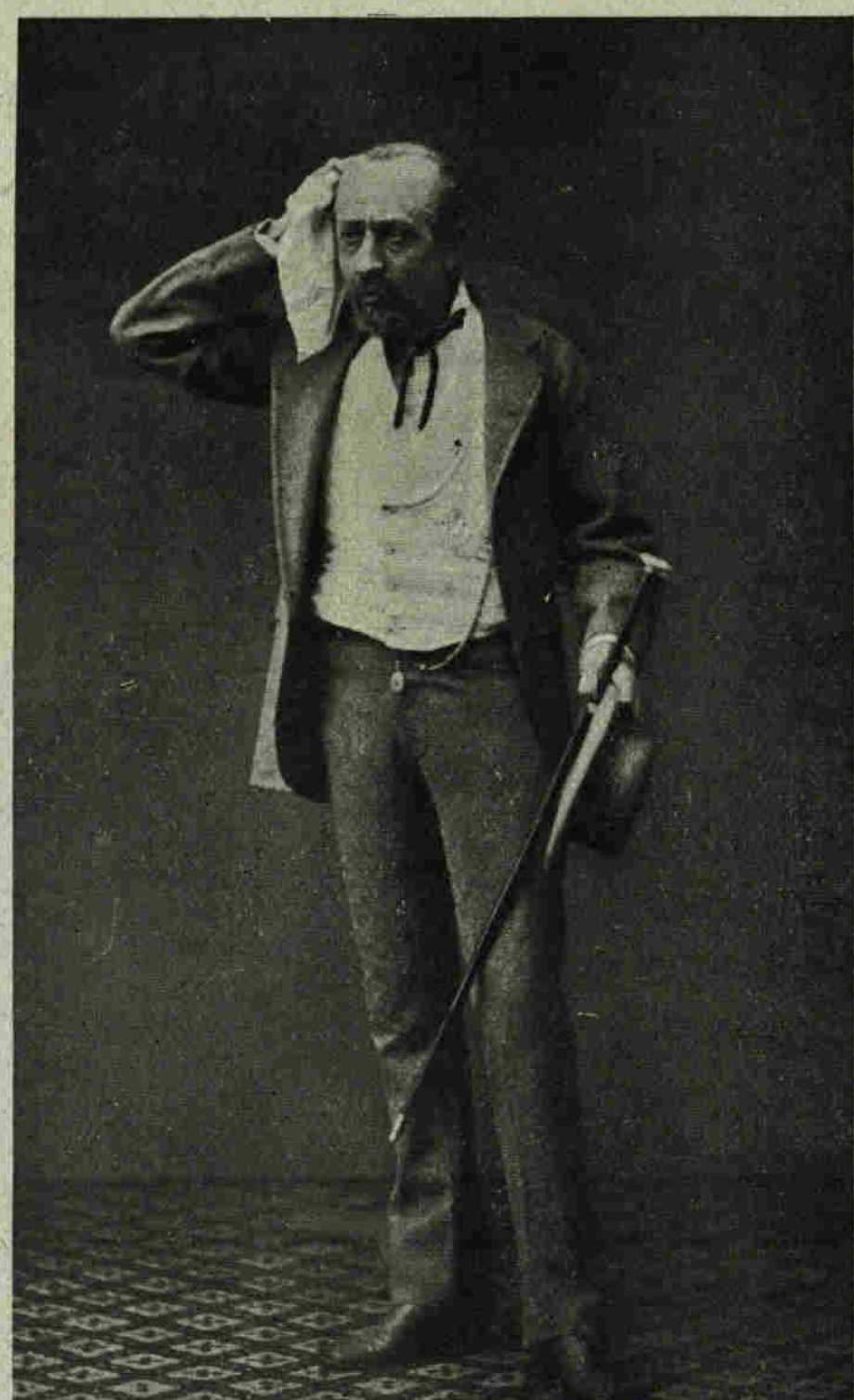
JOAN DUCH

Terrassa

Tal hi va qui no s'ho creu

La ma freda

El dir de la gent

Un aplaudiment més

UN aplaudiment més, entre tants. Un aplaudiment que amb justícia restaria perdut, si la direcció d'EL TEATRE CATALÀ no m'hagués pregat de fer-lo ostensible en aquestes planes, dedicades al gran actor Iscle Soler.

I veus-aquí que dient-li *gran actor* ja ho he dit tot, jo que no exerceixo de crític i que, essent adorador del teatre, no soc lo que se'n diu «un home de teatre.»

La meua veu es la d'un de tants, confosa amb la del públic. Val a dir que, an en Soler, crítics i públic, savis i profans, el consideren un mestre. L'irreverència de judicar-lo se'm faria, doncs, impossible.

D'ençà que tinc ús de raó, he volgut presenciar el pas pels nostres escenaris de gairebé totes les grans figures de la dramàtica contemporània que'ns han visitat. Als que com jo hi han acudit, els pregunto: ¿No és cert que, després d'admirar aqueixes grans figures, si heu fixat els ulls en els artistes de casa nostra, heu pogut trobar-los més o menys *inspirats*, més o menys *correctes*, emperò deficientes com artistes, deficientes com actors?

I no és cert que això últim mai heu pogut dir-ho den Soler?

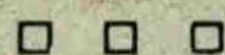
Ahir en la incipència d'uns assaigs sense escoles ni tradicions, i avui en la maduresa d'un Teatre les obres del qual traspassen amb gloria les fronteres catalanes, en Soler ha estat i és sempre *un ver actor*, *un gran actor* per naturalesa, que no ha pogut passar de moda, per molt que sobre ell hagin passat els anys.

Amant de la veritat, coneixedor de ses facultats, sense mai voler sortir-se d'elles, ha donat al Teatre Català fonaments sòlids i s'ha creat una reputació merescudíssima. Mai el nostre gran genèric, per a fer-se

aplaudir, ha fet lo que no devia; freqüentment, en papers que semblaven insignificants, ha fet lo que l'autor no hi havia sabut fer. I ells resten com models insuperables.

Per al Teatre Català, per a tots els autors i actors que'l fomenten, es, doncs, l'Iscl Soler un gran exemple. Honorem-lo.

LLUÍS VIA

Remember

LA primera volta, després de la malaltia als ulls, que l'Iscl Soler posà els peus en l'escena del Romea, es representava *Terra Baixa*, del Mestre. L'interpretació anava a càrrec dels actors de més prestigi de nostra escena: l'Enric Borràs, la Morera, la Xirgu, l'Iscl Soler...

Recordo les ovacions delirants a cada entrada d'un nou personatge. Entre ells l'Iscl Soler va presentar-se. Aquella multitud, aquella joventut entusiasta i patriòtica, posada de peu, aclamà xardorosament a l'Iscl Soler; aquella multitud, commoguda al tornar a veure l'actor predilecte i estimadíssim, li tributà una de les ovacions més grans que el veterà actor hagi pogut oir. Amb aquells aplaudiments, amb aquell entusiasme, el poble segellava el treball honrós i difícil de l'Iscl... Tornava al temps de les seves creacions...

Avui que EL TEATRE CATALÀ recorda l'Iscl Soler, volem, amb nostra modestia, contribuir a enaltir a l'home que ha donat més llorers i dies de gloria a nostre Teatre Nacional, recordant-li aquesta petita pàgina de sa vida.

FRANCESC RIBAS

Carta oberta

ENYOR Director d'EL TEATRE CATALÀ.

Distingit amic: No sab vostè com m'ha complascut la seva idea de dedicar un número del periòdic de sa digna direcció a l'eminent actor Iscle Soler. Així mateix dec manifestar-li el content que vaig sentir pel fet d'invitar-me a col·laborar en ell. Hauria estat per mi veritablement desconsolador no figurar entre'ls que teixiràn la garlanda de lloances al nostre Soler. Ara, lo que no puc assegurar-li és si aquestes lletres estaràn a l'alçaria que's mereix el gran actor, i qui sab si en l'ambient en que, avui per avui, això del teatre català es remou.

No estranyi si deixo d'enviar-li un article: m'ha estat del tot impossible fer-lo tal com hauria desitjat. En primer lloc, perquè en Soler és digne d'una atenció d'estudi que, per dissort, aquests dies no li he pogut consagrar; en segon lloc, perquè, fins acceptant que hagués tingut el temps de fer-lo, no sé si l'hauria sabut fer equilibrant-se amb el seu alt valer; i en tercer lloc perquè, l'una cosa darrera l'altra, m'hauria, sens dubte, obligat a tractar matèries que no és encara temps de tractar i no tenen res que veure amb el gloriós intent que amb aquesta manifestació es persegueix.

Accepti, doncs, la modestia de la meva adhesió intrascendent, però consti-li que, modesta i tot, és filla de tota una història que me la sé de cor i que seria de llarguíssima narració, perquè arrenca de les primeres emocions per mi experimentades.

En Soler era, en nostra llar, quelcom de la llar mateixa, una nostra amiat i un artista predilecte. Jo el recordo, quan, anant

amb el meu pare, el trobavem pel carrer, s'aturaven, parlaven, i jo el mirava embadalit, pensant: «És el mateix que ahir nit feia *El mestre de minyons!* Qui ho diria?»

A casa nostra se'n parlava tant, d'ell i den Fontova!...

Si alguna vegada m'escorria per la porta de l'escenari del Romea, tot jo frisava per veure'l mentres es feia ratlles a la cara... El senyor Soler i l'idea teatre anaven tant de parella en mon esperit d'infant!...

Després... no vull ser mentider: vingut aquell moment de la vida en que, per fortuna, tot es revolta en nostre esperit, una distancia immensa va separar-me, no sé a punt fixe de què, en relació a lo que's perseguia per aquella mena d'art, i així i tot, la figura poderosa den Soler restava en ma pensa tant forta com en els primers esclats de la meva admiració.

Com sia, doncs, que en els alts i baixos de la lluita, de l'edificació propia, de tota mena de confusions salvadores, he seguit en admiració creixent pel gran actor català, no dubto pas, senyor meu, que ella és filla d'una raó de ser poderosíssima que s'enclou en el seu meravellós talent i no en altra cosa. Aquest és, per mi, el major elogi. Excusi la falta de ponderacions literàries i rumbores; el mestre és tant senzill... i, d'altra part, no se m'ocorren quan es tracta d'afeccions a les quals dec una reconeixença infinita...

Si: en Soler és senzill, i sé que la senzillesa de la meva lloança s'avindrà amb la seva.

Afortunadament, la meva senzilla adhesió a tant merescut homenatge no empal·lidirà en lo més mínim la seva altíssima significació, car no faltaràn firmes poderoses que diràn lo que tant entenen i lloaràn amb completa autoritat el valor indiscutible de l'actor gloriós.

Jo, ara com ara, no sabria dir res més.

Visca forces anys l'Iscla Soler; la seva presencia se'ns fa necessaria.

Jo l'abraço fort, molt fort, i no sab ell les coses que li dic tot abraçant-lo!

ADRIÀ GUAL

Cafe i copa

El Pubill

Pau Clarís

Isclé Soler

s l'actor-artista que arriba a la consagració sense apartar-se de la via normal que segueixin els humils, sense que les estridències, les genialitats i altres estats d'excepció — anormals sempre — tinguin cap valor en el sòcul que aixeca la seva figura gloriosa.

L'Isclé Soler, com tots els que acumulen la seva gloria en l'exercici de l'art de representar — essent primera materia en la producció d'aquest art — rebé personalment els afalacs de les multituds en el llarg transcurs de la seva actuació; i això que tant intensament afecta a l'home, per més que les aclamacions són adreçades a l'actor, produeix sovint caràcters vanitosos i rampelluts, difícils de soportar. El caràcter humil i d'una admirable senzillesa de l'Isclé Soler ha restat pur i en tota sa integritat en mig de la boirina seductora en que ha estat envolcallat durant la seva actuació teatral. I aquesta circumstància, per a mi, és un valor definitiu entre'ls que constitueixen la seva gloria. Perquè és de notar que'l factor principal que constitueix la gloria d'un actor és el record. Una vegada ha cessat el treball de l'artista de teatre, no queda cap document palpable per a acreditar a la posteritat la valua de l'obra seva. Queda únicament el record; emperò no hem d'oblidar que'l record és un document viu i d'una força incontrastable. El record de moments fruitos en l'actuació d'un artista en el teatre ha aixecat en el reconet més íntim de les multituds una especie de culte i devoció per l'imatge d'aquell artista, i el monument que ha d'immortalitzar el seu nom fent present a les generacions futures lo que aquest nom significa, sorgeix mercès a l'impuls incontrastable del record.

De mi diré que'n guardo molts de re-

cords dolços del nostre Isclé Soler i que a l'evocar-los en diferents moments s'estableix una corrent benfactora de simpatia i admiració que mon cor agrait li endreça. I un per sobre de tots ells, sura. Es el de la figura tràgica del Judes de Keriot. A l'evocar la figura den Soler a l'escena, veia, generalment, aquell tipu gros, calmós, respirant bonhomia, parlant amb aquella dicció tant especial, tant seva, amb aquell encís difícil de descriure, que s'enduia la rialla franca i sana de la multitud. I no podia compendre, no sabia avenir-me que l'actor per mi de tal manera concebut pogués adaptar-se al caràcter tràgic de Judes de Keriot. I aquest espectacle extraordinari tingué lloc en nostre Principal. I jo vaig presenciar-lo. I l'Isclé Soler va presentar-se al nostre públic convertit en un actor tràgic de nobles actituds i dolces inflexions, dins d'un recitar admirable. I aquest acon-teixement que tingué lloc, un bon xic passat ja l'esclat de la joventut, fou per mi la revelació de les facultats excepcionals del nostre actor.

S'assegura que si l'Emili Vilanova hagués escrit les seves produccions en anglès, el seu renom, avui, s'equipararia al de Carles Dickens.

Aixímateix jo crec que si el nostre Isclé Soler hagués nascut per a produir les seves facultats en una escena de vastos horitzons, com la francesa o l'italiana, el seu nom seria honorat avui per tot el món teatral.

Honorem-lo, doncs. Fem que la veu de nostra terra en honor seu brilli amb l'esclat radiant d'un sincer entusiasme.

MARTÍ ALEGRE

Terrassa

De les grans diades

os sabem, Iscle Soler, involuntariament malmès en la pau familiar, donat per força al consol dels més íntims, i no ho volem creure.

No ho volem creure perquè hi havem gosat tant, amb el vostre art tant aparentment senzill, i en veritat tant difícil, que'ns és una recansa el confessar que no podem potser mai més gaudir-lo.

Ens diguessiu que'l vostre repòs és transitori, que darrera aquest temps de descans vos reveurem a les taules, que tanta vida han pres quan hi heu parlat, suau, amablement, però sempre tant ver i amb tant seny, excel·lent creador, mestre d'artistes, potser encara ens hi conformariem amb el vostre silenci.

Fóra un silenci d'adoració com el de l'amant que mira amb tant respecte a l'enamorada que sab mare, i la reverència i... no la besa, perquè li anuncia el fruit: i s'està d'abraçar-la per entregar-s'hi, amb més noble passió, un cop nascut el fill; fóra un silenci pertorbador, certament, però deliciós mirat amb calma. La calma que té el pagès abans de la cullita quan l'oratge no hi ha estat i brilla al blau del cel la bona estrella de la primavera.

Esperariem confiadament, Iscle Soler!

No aniríem, com ara, a les set Muses, a demanar per vós sos més dilectes cants, ses més festoses carícies, llurs mellors gales i maneres.

Tampoc iríem a demanar a l'hermosa gitana dels esbulladiços cabells negres, la del clavell vermell i de la pedra verda al dit pólser, l'herba de salut per a les vostres nines, en la serena nit de Juliol al clar de lluna.

Res sabrien les comares de la nostra angoixa, que no podem callar: talment

vessa del nostre cor i de tots els sentits en enterboliment.

Sabríem proper el vostre retorn a la vida de les taules — altar educador, en vós, de les multituds, massa sovint envilides — i en el dolç esperar confiariem.

Comprenem, Soler, el vostre actual i agre-dolç viure. Acostumat a domar de la terra els caràcters més contradictoris, fer-ne substància original i després donar-los relleu en l'entenimentada objectivitat que és el teatre, com és possible que la pau vos retorni?

Molt bé us cuiden els de casa vostra; i els que us estimem, sense mai adular-vos (no'n sabríem, perquè són massa gran per a l'adulació!), els que us portem aquella interior devoció, promovedora de les més fortes causes, els en sabem ben grat... però... Soler, Iscle Soler: és ja per sempre que les nostres mans deuen restar callades?...

No ho volem creure, Soler; no'ns hi avenim. I si el vostre mal pas és cosa de Natura, la maleim!

*
* *

Evoquem les grans diades del nostre teatre. «Que surti en Soler, l'Iscle!» exigim a grans veus. Somriu dolçament el venerable actor.

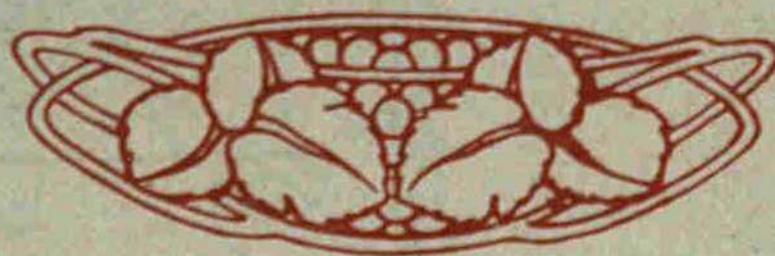
I quan el foraster que'ns acompanya en la representació ens pregunta amb insistència per qui hem demanat, responem amb un cert orgull íntim: «Es per l'Iscle Soler, que hem aplaudit!»

*
* *

No'n neixen cada dia d'homes com en Soler. I tant de bo duri en els cors més que en les transitories planes d'un setmanari, el seu bon record.

Res més sé dir en son homenatge.

JOSEP M.^a DE SUCRE

De mort a vida

Les joies de la Roser

Cofis i Mofis

Admiració i agraïment

LA meva admiració pel gran actor genèric del nostre Teatre nacional, l'eminent Iscle Soler, no va néixer pas a l'ensemps que la meva aparició com autor, no; data de més enllà, de quan el teatre pitarresc havia assolit tot son apogeu: quan jo, noi encara, era estudiant de batxillerat. Quí m'ho havia de dir que, temps a venir, aquell actor tant admirat per mi, el meu actor predilecte, havia de fer una creació d'un tipu secundari, episòdic, del primer sàinet que vaig donar a l'escena!

D'allavors data la meva admiració vers l'eximi Soler, i tant és així, que sabia i recitava de memòria llargs parlaments de personatges interpretats per ell, en diverses obres; i tant va arribar a obsessionar-me, que donat jo més endavant a representar comedies en companyies d'aficionats, malgrat la meva juvenesa no em tiraren pas els papers de galà jove: la meva especialitat eren els *tipus den Soler*, com anomenavem als creats per ell, els quals procurava vestir i caracteritzar com els presentava ell, i fins imitant la seva manera de declamar, com ho feien en aquells temps tots els aficionats, i no pocs actors professionals, a l'interpretar els tipus que havia creat aquest colós de l'escena catalana que s'anomena Iscle Soler.

Quin és l'actor professional o aficionat que, concient i inconscientment, interpretant els «Americanos» de *El Contramestre* i de *La Malvasía de Sitges*, el «Don Jordi» de *Cafè i copa*, el «Senyor Pere» de *Cura de moro*, l'«Andreu» de *La Creu de la masia* i tants i tants altres tipus del primitiu teatre català, no ha procurat imitar l'interpretació, i fins la dicció, den Soler? Aquestes imitacions pregonen la mestria, el gran

art de l'eminent creador dels innombrables tipus que, mercès an ell, seràn el classicisme del vell teatre de la nostra terra. Els tipus teatrals den Soler, com els den Fontova, vénen a ésser lo que les capdals obres pictòriques dels grans mestres de la pintura: uns i altres són copiats, respectivament, pels actors i pintors novells, fent-los servir d'estudi en els començos de la llur carrera.

I en Soler no era sols — i dic *era* perquè per dissort el tenim retirat de l'escena — un actor eminent, sinó que era també un gran vivent que preveia l'èxit o el fracàs d'una obra a l'ésser llegida. I això puc dir-ho per experiència pròpia, i perdonin si vaig a fer menció d'una obra meva. Quan se llegí a la companyia del teatre Romea el meu primer sàinet *A càl notari o uns capítols matrimonials desfets*, els actors, acostumats amb els pocs personatges que solien intervenir en les obretes en un acte que privaven en aquells temps, van quedar quelcom estranyats al trobar-se amb una obra en la qual, amb tot i no tenir més que un acte, hi intervenien setze personatges i, a més, nombrosa comparsa de dones i homes; i després de la lectura, van acordar tornar-la a l'Administració dient que *allò* no anava; però en Soler, amb la seva clarividència i coneixement del teatre, va replicar: — Això, és un èxit!

I tal si va ésser-ho! Ho diuen bé prou el centenar de representacions que ha assolit *A càl notari* en les taules del teatre Romea.

I veusaquí com a la meva antiga admiració al gran actor Iscle Soler, va sumar-s'hi el meu pregó agraïment, perquè qui sab si sense'l seu oportú «Això és un èxit», l'atribulat *Notari* hauria restat inconegut, reclòs per sempre més, en el seu despatx de notaria montanyenca.

R. RAMON I VIDALES

Un cas referent a l'Isclé Soler

Per al meu amic l'ANTONI TORRELLA,
fill polític del gran actor

UN espectador al qui ha fet sentir fortes emocions amb la diversitat de personatges que en el nostre Teatre ha creat el gran actor, també hi vol ser en aquest homenatge i vol posar una petita fulla (encar que petita, sortida del cor) en la corona de llor que per a la gloria de l'Isclé Soler han teixit amb esplèndides branques els més notables escriptors de la nostra terra en el present número.

Dèu fer cosa d'uns dotze o tretze anys que amb un amic meu, arribat feia poc d'Amèrica i que vingué a passar una curta temporada a Barcelona, passejant per la Rambla, vegerem sortir del carrer de l'Hospital, segurament d'assaig del teatre Romea, ja que era el migdia, el notable actor amb el seu aire de burgès satisfet, i que al veure'l per primera vegada, ningú diria que desota d'aquell cos s'hi amagi una ànima tant gran d'artista, acompanyat del malaguanyat Manso. La figura escardalenca den Manso feia ressortir més la del cel·lebrat comediant.

Allavors, dirigint-me al meu amic, fervent devot com soc de tot lo que's refereix al nostre Teatre, aprofitant aquell moment que la casualitat em deparava, no vaig poder estar-me de mostrar-li an en Soler, del que vaig fer-li grans alabances. Ell que des de petit era fora de Catalunya i acostumat a veure en aquelles terres d'Amèrica les cel·lebritats mundials de més fama, quasi bé va mig somriure quan li vaig repetir que, en efecte, en Soler no era tant sols un gran actor, sinó un dels a qui amb justícia se li podia aplicar el calificatiu d'eminent.

Per a que se n'acabés de convèncer, el vaig incitar per a que aquella nit anés a veure'l treballar, i, efectivament, al trobar-

lo l'endemà, va dir-me tot entusiasmat que en Soler era veritablement una eminència i que eran pocs els el·logis que d'ell li havia fet.

Si no recordo mal, aquella nit representaren *La filla del mar*, de qual paper de «Baltasanet», com de tots els que interpretava, en feia una creació, i tant encantat quedà del seu treball, que des d'allavors i fins que al cap de dos mesos va tornar-se'n, va volguer veure totes les obres en que hi prenia part el nostre actor.

Aquest és el cas del meu amic que avui dono a la publicitat per a la major gloria den Soler.

Al mateix temps avui, que tant s'ha abusat de la paraula eminència, aplicada a tantes mitjanies, trobo que és poc per ell dir-li eminent o eminentíssim, i aixís com a Shakespeare se'l coneix pel sobrenom de príncep de la dramaturgia, an el nostre actor li haurem de donar el de príncep de la faràndula catalana.

ANDREU RODOREDA

□ □ □

L'Isclé Soler — com en Fontova, com la Mirambell — va esser, en el teatre català, un creador de tipus. Quan no quedi qui l'hagi vist treballar, no per això minvarà el concepte de gran actor en que'l tenim nosaltres. Les fotografies dels personatges que de manera tan definitiva va fer viure, seràn l'historial que teixirà la seva gloria futura. En aquests moments en que a la realitat hem d'oposar records, la figura den Soler creix entorn de la soletat en que'ns trobem. Dels dies de gloria, an ell se n'hi deu molta part.

M. RODRÍGUEZ CODOLÀ

L'apotecari d'Olot

Les tres alegries

Joan Blancas

Fent memòria

RA jo un ballet, que ja l'afició a les coses catalanes constituïa en mi una veritable obsessió.

Constant llegidor de quants periòdics escrits en nostra llengua es publicaven a Barcelona, *Els Jocs Florals*, *Lo Nunci*, *La Campana de la Unió*, *La Honorata*, *L'Avi* i altres, fins vaig arriscar-me a escriure algunes ratlles curtes, que volien ésser poesies, i això va proporcionar-me el contreure coneixença amb altres que, amb tanta afició com jo, emprò amb més coneixements, col·laboraven en els esmentats periòdics, *tiraven* als diferents certamens i prenién part en les vetllades literàries que, amb freqüència, es celebraven.

Els malaguanyats Josep Verdú (Gestus), Pere Poblador (Perico Matalassé), aragonès enamorat de la nostra llengua, Vicents Baruta, Emili Boix, Salvador Cort, Josep O. Molgosa i Josep M.ª Codolosa, i molts altres que no anomeno per no fer-me pesat, arribaren a ésser escriptors coneguts, poetes premiats i autors aplaudits, dels quals, malgrat son tracte freqüent, poca cosa vaig aprendre, si bé tinc de confessar que no vaig ésser gaire atrevit.

I a l'ensem que aquesta afició, i com a conseqüència lògica, una altra es pot dir que'm dominava, absorbint tot el temps que del treball em restava, alhora que'ls meus cabals, que no cal dir que eren pocs; i aquesta afició era el Teatre Català.

Jo he assistit a l'estrena de l'immensa majoria de les obres catalanes al teatre Romea; he presenciat molts èxits, i també algún desastre, i la meua concurrencia a l'esmentat teatre era tant constant que, ademés dels porters i altres empleats, es donava el cas de saludar-me algún actor a qui sols conecia de veure'l treballar.

Ah! Si aquell *pasillo* del costat de l'escenari abaix de la platea pogués parlar, com asseveraria la certesa de lo que dic!

L'import de la meua entrada era un ingrés segur per a l'empresa, malgrat no figurar en son pressupost.

Si n'he vist desfilat d'actrius i actors per aquell escenari!

La Francisca Soler de Ros, creadora de la protagonista de *La dida* i de la «senyora Baronesa» d'*El ferrer de tall*; la simpàtica Roseta Cazorro, «Manxaire» inoblidable; la Mercè Abella, d'admirable dicció; la discreta Mirambell i la xamosa Caterineta Fontova; en Joaquím García Parreño, encarnació admirable del «Rector de Vallfogona»; en Clusellas; en Llimona, aquell *traïdor* tant aplaudit; en Pinós, en Cazorro, en Fuentes, en Fontova, en Goula i en Soler.

Tots ells coadjuvaren, amb son talent i esforç personal, al bastiment del nostre Teatre, i en aquesta ocasió dedico un piadós record als morts i una carinyosa salutació als vius, que, malhauradament, són pocs.

Per això és que al considerar que aquell estol gloriós d'artistes, el romiatge dels quals he anat seguint durant un quart de segle, es va extingint, no puc menys que veure amb veritable goig com s'homenatja a un dels que encara sobreviuen, i que sens dubte és el que deixarà més bons records de les seves creacions, sense que això pugui interpretar-se en el sentit de minvar el mèrit artístic d'uns i altres.

Es que en Soler, per sa manera de dir, vestir i caracteritzar els personatges que representava, feia de cada un dels per ell creats i transportats a l'escena, per son talent i intuïció artística, un tipus que'l poble servirà en sa memòria.

I això fa que avui aquell ballet de qui al començar vos parlava, ara que ja té el cap blanc s'adhereixi entusiasmat a l'acte que en honor d'aquell home que tantes vegades el feu riure i plorar, en honor d'en Soler, es porta a cap, i, si bé amb ses forces físiques quasi agotades, amb el mateix entusiasme que abans, cridi:

Visca el Teatre Català! Gloria an en Soler!

ENRIC AUBEYZION I RÀFOLS

...i pensem en el pervindre

AMB un desinterès i una persistència verament lloables, ve desgranant EL TEATRE CATALÀ tot un rosari de records, diríem que evocats aposta per a pessigollejar en lo més pregón de la nostra devoció per a les coses del Teatre. Momentaniament impossibilitats de menar a bon terme una tasca immediata, prometedora de quelcom més que d'auries, emperò llunyanes esperances, s'entreguen els qui escriuen aquesta Revista — cors trempats en la foguera d'un noble entusiasme —, en glosar lo pretèrit, lo que fou, lo que, d'anar a una severa i justa revisió de valors, pesaria en la balança del temps com or de llei, antic, si voleu; emperò, i per això mateix, més escàs i cobejat.

Els llegidors de la publicació, el públic pacient de les representacions catalanes, el jovent disseminat çà i enllà de Catalunya, han vist revivre en poc temps les figures cent voltes venerables de l'Arnau, en Llanas, la Monner, en Goula, etc., noms tots massa significatius i prestigiosos per a que nomenant-los deixi d'agombolar-se en la nostra pensa tot un món d'efemèrides a qual més grandiosa i falaguera.

* *

Per aquesta vegada, i havent de parlar den Soler, confesso que resto sense saber què dir de l'artista incomparable, tant gran devot com he estat del seu art de comediant. Per a en Soler, com per a dirigir-nos a les nostres distingides mitjanies, no ens valdrem de l'elogi ditiràmbic...

Ja aquí mateix, i amb motiu d'una glorificació per l'estil de la que'ns ocupa, he dit quin és el meu parer a propòsit de la dissort que pesa damunt el nostre Teatre, dissort que tanta tinta fa malgastar a blancs

i a negres. Els temps actuals es mostren rigorosos per a l'escena..... L'escassetat d'actors és a Catalunya més sentida cada dia: no hi ha teatre perquè no hi ha còmics, i ja les coses en aquest punt, natural és que si algú en queda, si aïlladament algú en surt, vegi guanyat el seu esforç pel pessimisme, l'inconciència i l'ineptitud dels més.

Parlar den Soler és, per a qui l'hagi viscuda, parlar d'una època de magnificència del nostre Teatre, primitiu... poc literari... sí, sí, ja ho sabem; esplendorós, no obstant, dins la seva mateixa senzillesa. Ni pot mentar-se sense temença de ferir vanitats ridícules, ni a l'exaltar als comedians que l'encarnaren — en Soler al davant — deixaríem de molestar vanitoses presumcions...

* *

Ocorre als aimants del Teatre Català lo que als afiliats al republicanisme històric: no podent cantar el present, s'endinsen en el passat, ja ressec de tant sucari-hi. Com els soldats de la República, els defensors de l'escena catalana es nodreixen de records; uns i altres són avui — i així seguiràn si les coses no s'arreglen — una força disseminada, mancada d'unitat per a l'acció i de criteri per a vèncer. Si fan sentir la seva veu, veiem convertit en plany lo que tindria d'esser interjecció imperiosa... Si decideixen provar el propi valer, exposen a l'admiració de la multitud la seva galeria de retrats il·lustres...

L'Arnau, en Goula, la Monner, en Llanas... Com si diguessim: l'11 de Febrer, el 29 de Setembre, el 3 de Janer... Conseqüència de tot plegat? La corona a Sarrià... commemoració, banquet, discursos o vetllada necrològica... Tot un *fondo* d'*El País*.

* *

Els que foren, els que realment *saberen* *esser*, deuen servir als homes del seu temps d'espill per a l'acompliment de l'obra artística, una i varia en el decurs dels anys...

Més que d'exhumació de dates retroactives i de sentides remembrances, està el Teatre Català sedent de fets i afirmacions.

JOSEP ARTÍS

A la vora del mar

Els segadors

El mestre de minyons

El ret de la Sila

Plany i homenatge

L Teatre Català ha perdut, uns moments, el seu equilibri i estabilitat. Foren posades a prova, doncs, la fe, la constància, l'esperit de sacrifici que informen els elements constitutius d'aquesta institució tant digna de major sort.

Entre'ls autors ningú ha desdit. Tots a la una, amb més entusiasme que mai, han ocupat els llocs que se'ls assignaven. Queixes i abstinències hi han hagut, davant la fredor del públic: però no s'ha parlat d'emigració (alguns d'ells tenien ben propícies empreses forasteres). I considereu, amics, que entre'ls creadors — així com entre'ls interpretadors, — hi ha qui, en més o en menys, necessita del seu art per a viure...

Els comedians, en canvi, a la primera ocasió han abandonat aquesta terra, com si l'artista no tingués patria natural i obligacions que complir-hi. Cada dia, en una banda o altra, llegim noves d'aquesta emigració frescal, tranquil·la, quasi bé alegradora, si no fós trista per a nosaltres. Frescal, tranquil·la, alegradora per a ells, que se'n van casi fent-s'hi veure, com si duguessin a terme una gran obra, com si, finalment, trobessin obert el veritable camí de les seves aspiracions...

Escenari d'assaig són els nostres teatres. Conillet de les índies les nostres produccions. Mainaderes complacents els nostres crítics...

I tots plegats — es clar! — tenim la obligació de fer néixer, créixer i triomfar els nostres comedians, perquè, una vegada segurs de sí mateixos, en el moment que més necessitaríem del seu concurs, puguin girar-nos l'espatlla despreciativament i abandonar-nos amb aquella satis-

facció interna i mitja rialla propies del que compleix amb el seu deure i està cridat a més altes missions...

*
* *

Però jo us dic, comiquets rodoladiços, aventurers sense grandesa, inquiets per inconciència, que enlloc posareu molça. Combatuts o festejats, vençuts o vencedors, correreu molts escenaris, passareu davant tota mena de públics, però enlloc deixareu rastre. Aquell record fervorós, aquell caliu de simpatia, aquell foc d'admiració que solament dona la terra ont s'ha nascut.

Vegeu: Lleó Fontova. Què fareu, ont anireu, pobrets, que us concedeixin la glòria (encara avui ens enlluerna) que nosaltres saberem oferir al gran actor?

Isclé Soler. Altra eminent figura. Quí és capaç, doncs, sinó la patria, d'alçar entorn d'un home tant d'encens; de rodejar un nom de tant prestigi i de l'amor, devoció i agraïment de tot un poble?

No us diuen res, veritat, aquestes coses? Us sonen a buid aquests noms lluminosos i els vostres ulls no's frisen de claror? Amor admiratiu, respecte merescut, glòria en vida i més enllà immortalitat, no us fan glatir, joiosos emigrants de Catalunya?

Més si el cor no us dona un salt dintre del pit ni us posseeix l'emulació davant tants alts exemples, per què us direu artistes?

*
* *

Aquesta majestat extraordinària que pren una vida tota plena de treball i glòria, solament la podem veure i agrair, amb puresa, els que hem viscut a l'ombra de la figura eminent. Els que pas a pas, desde la nostra infantesa, hem estat influïts i formats per eficàcia de la tasca gegantina. Els que, poc a poc, a mida que s'ha desvetllat nostra intel·ligència, hem comprès el mèrit de l'esforç, n'hem vist la trascendència artística i ens hem apressat a rendir-li homenatge. Els que, finalment, hem pogut veure clara la constància i voluntat

que calen per no desmaiar, per no caure en mig del camí, sembrat de tantes ingratituds i temptacions...

Ingratituds i temptacions també, comedians d'avui, trobaren vostres companys d'ahir — l'Iscler Soler entre ells, — seguint la seva ruta. Però resistiren. S'aguantaren fermes. No desertaren.

Per això els veieu brillar tant alts, i més amunt seràn ben prompte. Quan l'hora de les reparacions i les justícies hagi sonat per Catalunya. Tant amunt els veureu, sòlids i indiscutibles dintre el teatre que iniciaren i sostingueren fins a l'últim moment, que aleshores ha de fer-vos vergonya el córrer i rodolar de la vostra joventut perduda per la patria...

*
* *

Mestre d'actors, gran Soler, la vostra vida ha estat plena, vibrant i triomfadora. El vostre cas eloqüentíssim. Amb tot, els vostres successors — si és que podeu tenir-ne, — viuen esma-perduts, claudiquen i es desbanden com si res hagués passat de fort, d'alligonador i gran pel Teatre Català. La gloriosa pau de vostra vida, la veneració de tots els que us admiren, són — segons ells — premi migrat als afanys d'un artista. Desitgen més. Esperen més. Oh, Mestre! Es que la vida pot esmersar-se en gaires coses millors que l'amor a la patria? Es que aquest amor, veient-se correspost, no endolciria tota una existencia?

POMPEU CREHUET

La gran virtut de l'Iscler Soler

ESCOLTA, vianant. Atura't. Fes-me mercè de la teva companyia. Escolta, vianant...: — En aquest país no's pot fer res. Estic desenganyat. I vosaltres també us desenganyareu. Això està perdut. No cal encaparrar-s'hi. Fa fàstic. Jo no vull fer res més. De què serveix? Ningú t'ho premia... —

Aquest que parla així, amarg i escèptic i pessimista és un jove. Encara la vida no ha obert davant d'ell tota la meravella de les seves torturantes temptacions, que ja ell s'ha creuat de braços.

... Ara són dos que parlen d'un absent...:

— Si ell volgués! Fóra lo que mai hem vist. Arribaria a lo que ningú ha arribat. Però és tant indolent... —

I aquest indolent també és un jove.

Passem depressa, vianant. Tots parlen així. Quina profunda pena fa sentir-los...! Passem depressa. No'ns aturem.

Aquí sí. Aquí, aturem-nos. Quin bo que fa sentir aquesta veu dolça i càlida que diu recomençaments... Parla un vell venerable i plàcid i serè:

— No més desitjo posar-me bo del tot per tornar a l'escena. Al teatre: a la meua vida...

I el vell que així parla acaba de sofrir, a la seva edat septuagenaria, una llarga i dolorosa malaltia... I vol tornar a començar la seva tasca, esperançat com un jove.

Aquí, sí. Aquí, aturem-nos. En aquest home la raça hi és. I per això la raça el defensa i no se'l deixa pendre.

Que per molts anys duri. Amén.

RAFEL MARQUINA

El mestre de minyons

La clau de casa

Els segadors

Alt exemple

HAURÍEU de procurar que les obres no's representessin sense estar ben assajades... Veusaquí una recomanació que, amb l'amic Crehuet, no ens cansem mai de fer-la als amics comediants. Fins a tal punt, que en més de quatre hem descobert, a l'instant d'haver-la feta, una mirada de commiseració, com si volguessin dir:

« Aquests autors són una pobra gent. Vès amb què surten ara! »

* *

— El comediant català — diuen — és el més ben dotat d'Europa. Lo que's fa aquí, d'anar a l'estrena amb dos assaigs i mig... i sortir-ne sense averies, no's fa en lloc més del món.

I cà! Ni ganes que'n tenen, en lloc més del món, de que's faci. Perquè a tot arreu saben que'l fet d'arribar al públic la veu de l'apuntador, és un dels més terribles mals averanys. Ja ho crec! Figureu's que designa la mort de l'actor, a la qual segueix immediatament la de les obres i, a la llarga, la del teatre.

* *

I, no obstant, a Catalunya hi ha hagut una tradició d'actors eminents, que mai es refiaven de l'apuntador. Jo sé d'un que no sortia una sola vegada a escena sense haver repassat abans el seu paper, encara que, a copia de fer-lo, hi hagués gastat els falons d'unes sabates. I sé més: sé que, abans de resignar-se a deixar l'escena per perduda de la vista, va estar alguns anys sense poder llegir. Però, sabeu què feia aleshores, per no perdre la costum de repassar el paper cada vegada que representava una obra? Se'l feia llegir per algú dels elements joves de la companyia.

L'Emilia Baró, — la nostra actriu nacional — en els seus temps de debutanta, havia acomplert més d'un cop tant honrosa feina.

* *

... I veusaquí com ningú es pot alabar d'haver sentit l'apuntador mentres parlava en escena el gran Iscle Soler, l'únic actor, entre'ls que jo he conegut, al qual no es descuiden d'anomenar *senyor* tots els seus companys — per irrespectuosos que siguin — sempre que'l retreuen en conversa.

J. MORATÓ

□ □ □

L'Iscla Soler

Es opinió generalment admesa, que de la tasca artística de l'actor no més se'n transmet el record a les generacions que'l segueixen.

Això, en el concepte purament elemental, és cert; més quan l'actor és verament un artista, no pot assegurar-se d'una manera tant absoluta que del seu art no'n quedi res actual, perquè si bé és veritat que, essencialment, el treball de l'actor és personal, no per això deixa de poder apreciar-se en l'educació artística dels que s'han format al seu costat, afinant llurs facultats al diapassó de les del mestre.

En aquest cas se troben els grans actors, la potentia personalitat dels quals els ha consentit fer escola, i aquest és el cas del gloriós Iscla Soler, el més complet i equilibrat dels artistes de la nostra escena nacional.

Afortunadament per a ell i per al Teatre Català, en Soler és encara ple de vida, ja que són circumstancials no més les causes que'l tenen absent del seu treball artístic, però encara que, desgraciadament, aixís no fós, el patrimoni que'ns llegaria el gran artista fóra prou per a consolar-nos, fins a cert punt, del seu allunyament definitiu, que Déu vulga que trigui força.

No volem significar amb lo dit, que puguin senyalar-se an en Soler imitadors

o successors directes; això, per altra part, tampoc acredita per sí sol la feconditat d'un geni artístic; però sí que podem afirmar que en Soler ha estat el mestre per excel·lència de tots els actors catalans que valen i que tots deuen an ell lo que són, àdhuc les manifestacions plàstiques de l'art llur no tinguin cap congruència amb les del mestre.

Altres actors podran haver-hi que valguin tant com en Soler, però cap n'hi ha hagut fins ara, l'art del qual hagi tingut tant valor pedagògic com el de l'artista insigne al qual tant merescudament homenatja EL TEATRE CATALÀ.

En Soler és l'actor model per excel·lència; la seva corda artística, extraordinàriament extensa, li permet, sense haver de violentar per res el seu temperament, passar des de les caricatures de la parodia a la dignitat de la tragedia; el seu art en la caracterització és definitiu; la seva vocació pel teatre sòlida i entusiasta.

Aixímateix podria proposar-se an en Soler com exemple d'edificació personal de l'actor, i no és aquest el més petit dels seus mereixements, en una època en que són força, desgraciadament, els artistes de teatre que semblen empenyats en que se'ls consideri com una raça apart, atesa la diferenciació que és d'observar entre el concepte que tenen de la moral privada, domèstica i social, amb el que és de comú sentir entre l'altra gent.

MANUEL FOLCH I TORRES

□ □ □

SOC entusiasta fervent del gran actor Iscle Soler.

Jo crec que una de les qualitats primeres de tot artista és la sinceritat, i l'art del nostre Soler és sincer sempre.

Ell ha encarnat, en el teatre, el sentiment i l'ànima popular de la nostra terra; per això el seu nom és eminent i tots devem respectar-lo i admirar-lo com a una de les més llegendàries glories del nostre Teatre nacional.

JOAQUIM VIÑAS

La mestria den Soler

JA he dit en altre lloc que en Soler havia estat un dels meus mestres. Amb ell vaig aprendre l'art d'escoltar en escena, això que semblatant senzill i és tant difícil per a un comediant...

Veieu com fou una de les lliçons. En una obra hi tenia jo un paper en el qual hi havia un parlament llarg que jo recitava davant el senyor Soler. Ell escoltava, no més.

El monòleg no tenia gaire interès per al públic, però el fet és que cada dia se m'aplaudí a l'acabar-lo. Un dia el senyor Soler va posar-se malalt i un altre actor ben notable va substituir-lo en el seu paper... I el públic, a l'arribar al mateix parlament que a cada representació m'havia aplaudit, restà callat.

Què passava? A l'endemà ja vaig esforçar-me per a conseguir l'ovació dels dies abans, més fou endebades. No venia.

El senyor Soler se restablí de sa malaltia i l'obra tornà al cartell, encarregant-se el gran actor novament del seu paper. Vingué l'escena que era per a mi de prova, i al final el públic esclatà en l'ovació desitjada.

Heus-aquí com se m'ensenyà de callar en escena, com vaig aprendre el gran art d'escoltar sense despreocupació. El senyor Soler va ensenyar-me'n, car allavors vaig veure que ell feia concentrar l'atenció del públic en lo que jo deia, interessant-lo per l'escena i sugestionant-lo amb sa actitud.

Què més puc dir-vos? Que és tant gran l'admiració que sento pel mestre, que si per tot el món que jo he corregut no han tingut la sort de coneixe-li el treball, en saben l'existència, perquè jo no l'oblido mai i arreu dic, parlant del nostre teatre: A Catalunya, entre tantes coses bones com tenim, hi ha un actor que's diu Iscle Soler...

ENRIC BORRÁS

La comedia de Falset

Les francesilles

La rosa blanca

Al més gran actor català, l'Isclé Soler

QUANTES voltes no s'haurà dit a un actor que era gran artista! Quantes vegades no s'haurà escrita aquesta paraula *¡gran!*, i quan sovint no havem vist entre'ls mots d'elogi una *grandesa* de compromís que amagava un talent estantiç d'oportunista, una cel·lebritat d'un dia, d'un moment!

Anant pel món veureu molts monuments que, malgrat llur pretensió gloriosa, no deixen cap record de grandesa. Els homes d'ara en fabriquen tant fàcilment de gloria, de cel·lebritat sorollosa, hi corren tant accelerats i famolencs darrera aqueixa gloria que sols respòn als Genis!

Als grans artistes, als fervents enamorats del séu art, els fugen els èxits fàcils amb esclats de propaganda. La seva ànima esquisida no s'entusiasma, no vibra d'emoció perquè els altres se n'enterin i en parlin: ells defugen l'anunci, perquè són humils sincerament, perquè tenen talent i no s'ho pensen; ells són immensament modestos, perquè per això són immensament grans.

I quin artista de la nostra terra és més modest que l'Isclé Soler, el gran Isclé Soler, l'incomparable actor català?

Recordo que quan jo era encara un noi amb calça curta, entrava ben sovint a l'escenari del Romea; la meua curiositat de ballet em feia ficar pels quartos dels actors catalans d'aleshores; els uns cridaven imperiosament, altres donaven una ordre amb veu despòtica, an algú li semblava que'l teatre era petit per a ell; sols al quarto de l'Isclé Soler — del senyor Soler, com tot-hom li deia amb respecte — no s'hi sentien crits, ni veus de manament, ni arrogancies de cap mena. Jo hi entrava sense por, per-

què sabia que jo, ballet com era, rebria un salut del senyor Soler com si fos ja una persona gran; però la meua inconciència de criatura em feia pensar que si el gran actor no cridava també orgullosament, era perquè *no en sabia tant com els altres de fer comedia*.

De petits, sense saber per què, ja aprenem a admirar al que crida més, al que se sab donar importància; però anys després, quan som ja homes conscients, veiem que tota aquella cridoria i famfarria sols és una petulancia disfregada de talent, i és ara quan més que mai veig lo gran que és l'Isclé Soler.

Aquestes paraules senzilles no són pas l'homenatge d'un dia; els dies passen per a no tornar, enduent-se'n sovint i per sempre uns records: és l'humil expressió d'una gran veneració, que la meua ànima, enamorada de l'Art, sent pel vostre Geni, i quan des d'aquí la meua ànima catalana sent l'anyorança de la terra i de les glories de Catalunya, sempre vos envia un record quan fonament emocionada canta:

Aqueixes montanyes
que tant altes són...

DOMINGO SOLÉ

París, Abril 1913

□ □ □

Festejant a l'Isclé Soler

Homenatge a l'Actor?... El poble alçant-se a col·locar en l'argentada testa del príncep d'histrions una corona de verdejant llorer?... Empresa ardida! Gest insòlit, valent! I més, encara, quan el temple de l'art—segons murmuren enemics i traidors i marmanyeres—trontolla empès pel buf de ponentades, de rencunies i oblids... Salut al poble que, tot glorificant als seus artistes, sab enaltir com cal a Catalunya!... Honor an ella, dolça mare nostra!...

I mercès als amics que al vent llençaren la magnífica idea.

JOSEP BURGAS

Petita anècdota

S'ha parlat molt de la vanitat dels artistes i especialment de la dels comedians.

És un defecte general; no obstant, com en totes les regles, hi ha excepcions, principalment, per no dir únicament, entre'ls actors de talent veritable.

Un d'aquests és, sens dubte, l'Iscler Soler, el nostre Iscler Soler. Tothom que l'hagi tractat hi convindrà.

I en prova de lo que diem, permeteu-nos contar una anècdota que'ns va esser relatada, fa uns quants anys, per un distingit metge laringòleg, establert avui a Madrid i que en aquella època es trobava a Barcelona d'ajudant en una clínica.

Ens contà nostre amic que un dia comparegué a la seva visita un home alt, de faccions pronunciades i mirada intel·ligent, afectat per un catarro de la glotis: res, si es cuidava una mica. Li va fer així avinent, recomanant-li, entre altres coses, que no enraonés gaire...

— Oh! Això si que no m'és possible! — va respondre. — Com que treballo al teatre!...

* * *

Alguns dies després, nostre amic, atret pel reclam que's feia a l'entorn d'una obra teatral i pels elogis a l'Iscler Soler, de qui tant havia sentit a parlar per la gent d'aquí, decidí assistir al teatre per sancionar l'obra i l'artista.

Corprès i entusiasmat per la naturalitat i justesa amb que l'Iscler Soler jugava el seu important paper, volgué esser-hi presentat, i aprofitant l'assistència a la representació del metge del teatre, amic seu, conseguí aquell vespre mateix conèixer el gran actor.

A l'entrar al quarto, fou rebut per un: «Déu lo guard, senyor metge! Ja dèu haver vist que estic mellor de la gola?»

Gran sorpresa del nostre amic al reconèixer llavors, en aquell gran artista, en aquella eminència de l'art dramàtic, que l'havia fet sentir tant fonament, al malalt que... així, modestament, li havia dit que «treballava al teatre»!

D. I V. COROMINAS PRATS

□ □ □

Acte de justícia

L'homenatge al veterà actor del nostre Teatre té per a mi una gran diferencia de quasi tots els actes d'aital naturalesa, car és una petita paga de lo molt que ell ha fet per l'escena catalana.

L'Iscler Soler, si en els temps d'activitats hi posà el seu amor, avui, en l'allunyament de les taules per causes ben doloroses, no ha deixat d'estimar-lo i quan ens ha parlat ho ha fet amb la creença de que un jorn tornarà a recordar les seves glories.

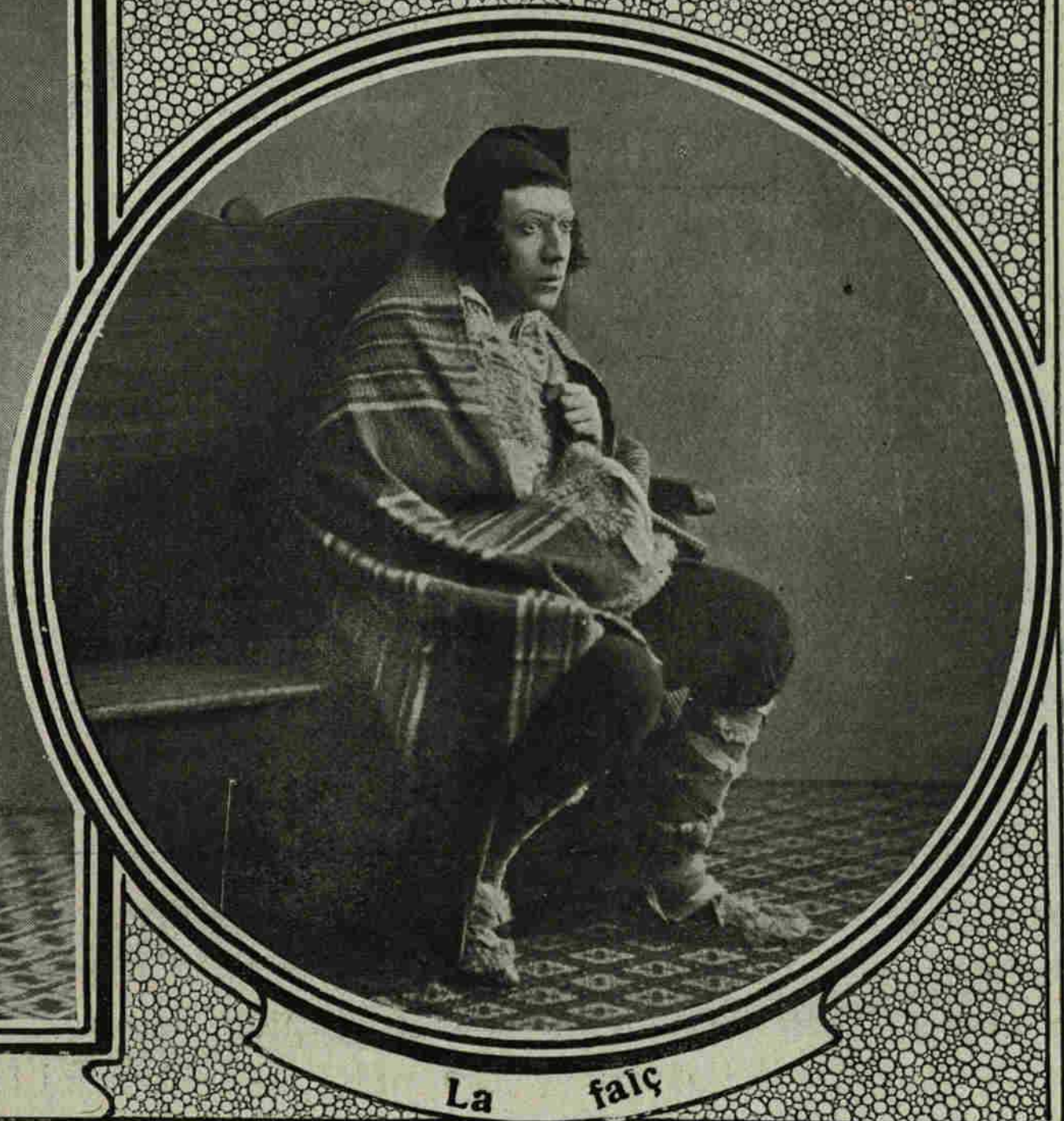
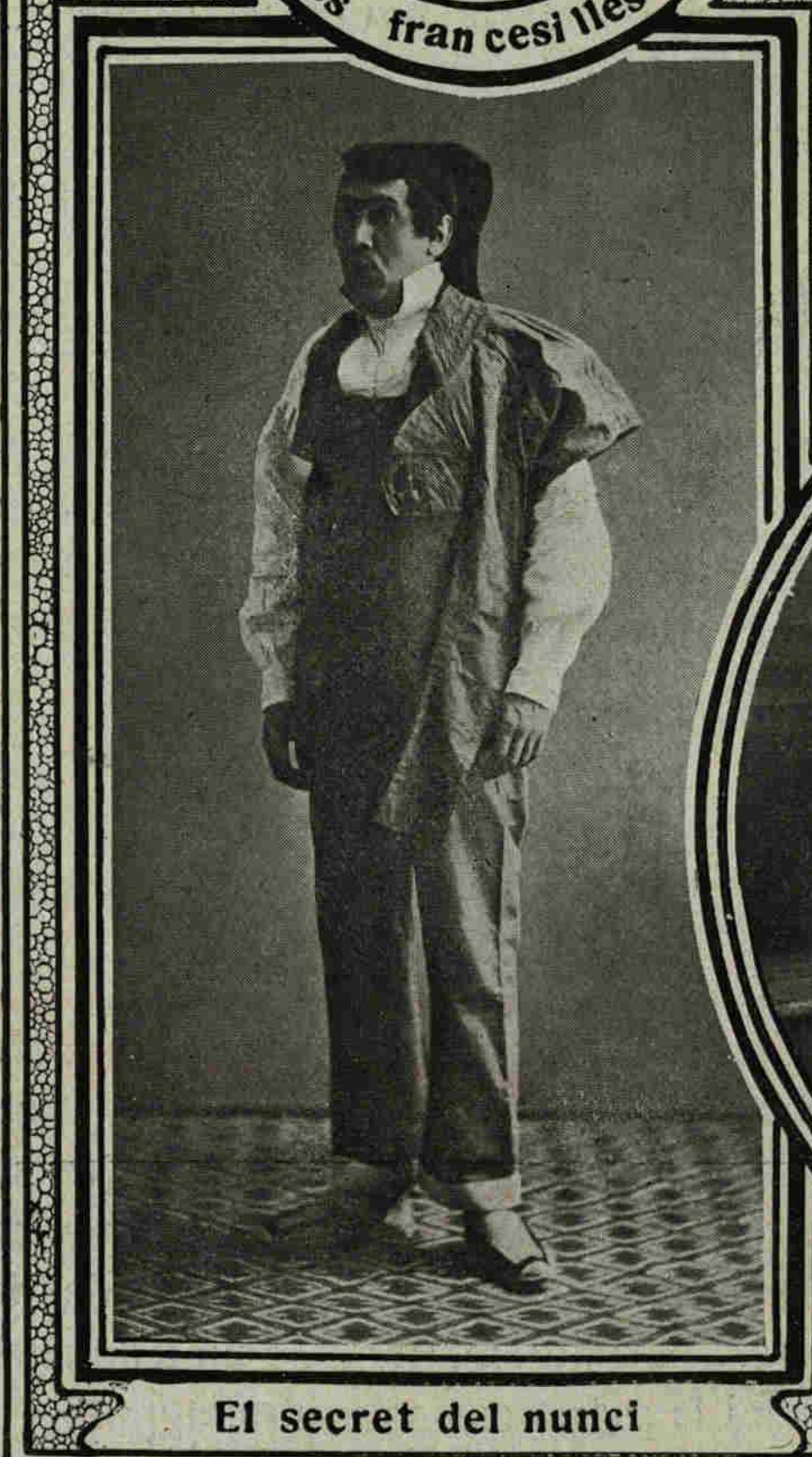
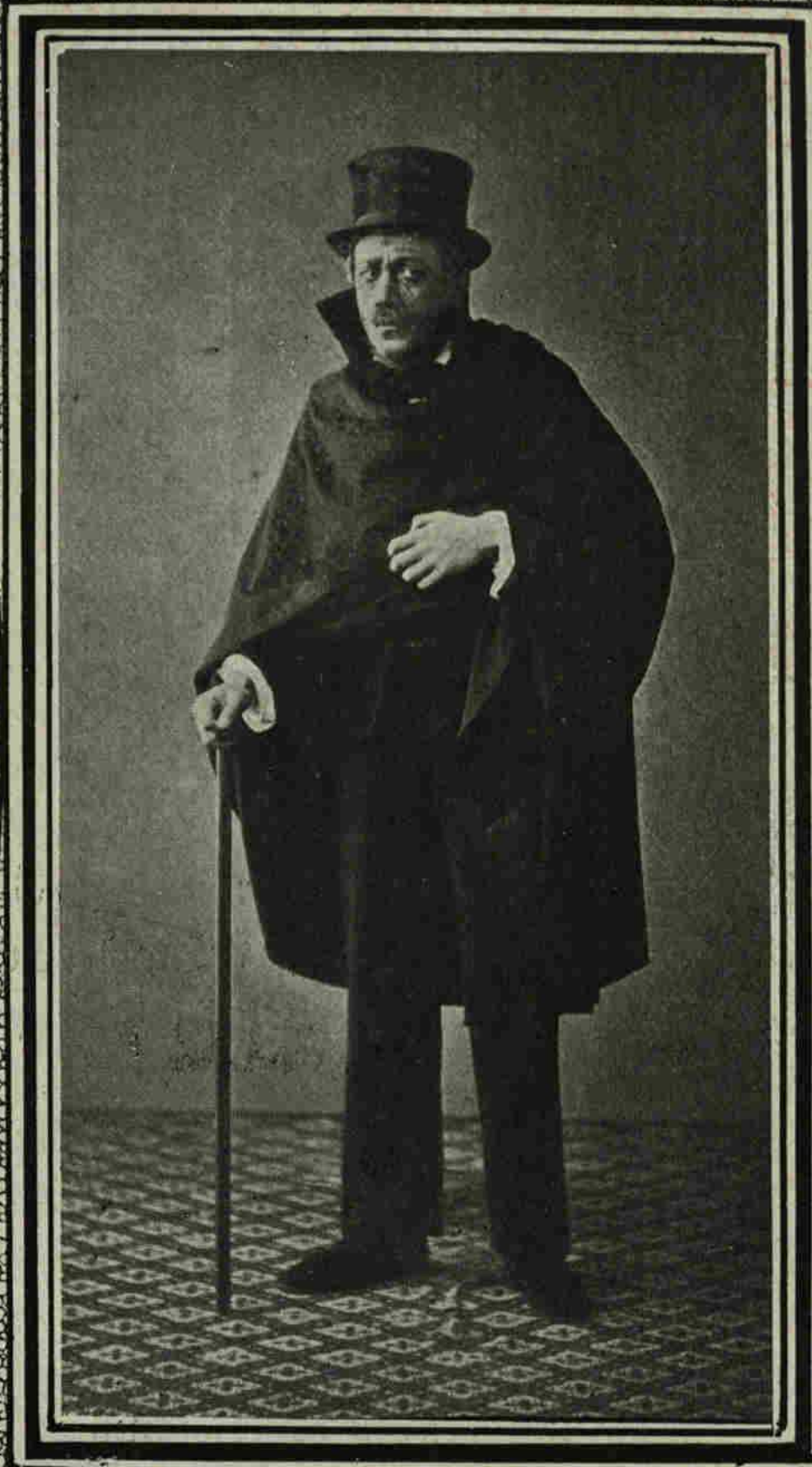
EL TEATRE CATALÀ, amb l'acte d'honorar al nostre Soler, fa justícia als mèrits del gran actor, de l'home qui encarnava els tipus com a resultat de l'estudi que feia de cada personatge.

Per això avui els elogis deuen anar aparellats; uns per l'estimat actor a qui s'homenatja i els altres per la simpàtica Revista que realitza tant bell acte.

PERE SALOM I MORERA

Terrassa

L'Isle Soler davant l'Historia

PARLAR d'un actor sense haver-lo vist treballar en els moments de la seva plenitud artística, recordant-lo no més d'una època en que la manca de preparació i de coneixements ens havien de fer passar inadvertides totes les qualitats més importants de la seva personalitat i del seu art, sembla un atreviment censurable i alhora una demostració tristíssima de la pobra i dolorosa posteritat que's reserva als comedians.

Cap artista deixarà menys rastre en l'humanitat, després de la seva mort, que'l que interpreta l'obra literària d'altri. Els recursos que va obtenint el progrés i el perfeccionament tècnic en tots els ordres per a fer avançar la dominació de l'home sobre la naturalesa, no han conseguit encara un aparell que pugui transmetre a les generacions successives la creació de l'actor. Amb la seva persona s'acaben totes les impressions que ha fet sentir al públic i es perd per sempre més el ressò de totes les emocions que hagi pogut despertar.

Hi ha, no obstant, els escrits dels crítics i els relats dels contemporanis per a deixar-ne formar una opinió i fer néixer algun dia l'efectuositat del record. Sobre aquestes planes hi quedaràn des d'avui moltes de les produccions que més l'hauràn de complir aquest deure per a les generacions que vénen i per a molts dels que encara no hem estat a temps de fruit el treball del gran Isle Soler. I hi ha també la significació històrica que adquireixen aqueixos artistes del teatre, la participació directa i personalíssima que tenen amb tot el conjunt de la seva època, per no deixar d'ells una memòria eterna que es va engrandint i afermant com més s'allunya de la data de sos triomfs materials.

Ja no cal, per a parlar en aquest sentit d'un comediant, haver-lo conegut, i quasi diria que és preferible així, perquè allavors se l'ha de jutjar mirant-lo amb una objectivitat de la qual no més en pot estar segur qui es troba en aquest cas. Allavors ja no és el gest, ni l'entonació, ni cap d'aqueixos detalls que la crítica pot jutjar mercès al testimoni ocular, lo que'ns interessa més de la seva personalitat. És la representació històrica lo que sobressurt i es perpetua.

Quan s'escriu l'història del Teatre Català s'haurà de tenir molt en compte la participació que ha tingut en totes les evolucions de la seva existència el treball de l'actor. Potser cap més dramàtica guarda, com la nostra, una tant ferma relació amb el seu poble, i això avalora de tal faïso l'element que ha fet d'intermediari entre l'autor i el públic, que és imprescindible contar-lo entre un dels actors influents de la vida social. El que tingui, en aquell llibre futur, un lloc d'aquests, haurà estat més poderós que'l seu art i que la ciència, triomfant d'un oblid fatal.

Després d'això, la figura de l'actor insigne a qui es rendeix homenatge de gratitud patriòtica i d'admiració artística, apareix davant dels catalans que estimen la patria, no sols com un artista excels que ha conseguit triomfs brillants i positius en la seva carrera, ni com a un ciutadà que ha deixat el bon exemple de l'amor i la vocació al seu treball, sinó com una personalitat que ha portat a l'engrandiment i a la glòria del seu poble una valiosa contribució.

PERE B. TARRAGÓ

□ □ □

LA patria necessitava, per a que'l seu renaixement fos un fet, que'ls seus homes capdavaners unissin al llur talent l'exemplaritat de la llur vida, car ells havien d'esser espill aont es reflectés la bondat de la terra. Glorifiquem, doncs, a un d'aquests homes i la patria ens somriurà, agràida.

R. DE LA GALERA

Honorat sigui en Soler

Es l'Iscler Soler l'actor de major plasticitat entre'ls més eminents que havem conegut. Quelcom d'això pot veure's en la galeria de retrats que serveix la varietat immensa de tipus creats per l'actor en la seva llarga i gloriosa carrera.

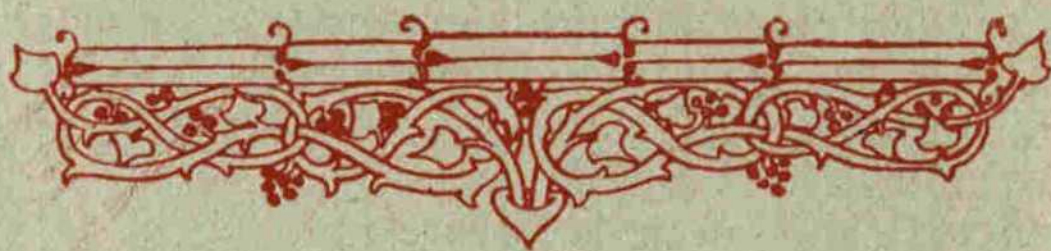
Més la plasticitat artística d'en Soler no restarà ben compresa dins la reproducció morta de la fotografia, car és la seva una plasticitat no solament externa, com la dels *caricatos* que tant abunden en els escenaris, sinó reveladora d'estats íntims del seu ànim; és a dir, que l'art exterior del comediant té les arrels en el valiment intrínsec de l'artista: i així és de gran en Soler, amb aqueixa coincidència d'inspiració i aptituds reveladores.

Perquè és artista complet, percebeix amb la mateixa exactitut i sent amb igual intensitat tots els estats psíquics, des de l'alegria esbogerrada fins el més enternidor defalliment, i des de la sentimental beneiteria fins a la més perfidiosa rencunia; i perquè és actor consumat, el seu semblant, el seu gest, els seus ademans, les seves inflexions de veu i tot en la seva persona respòn a cada un dels estats que vol representar, amb tanta justesa, que dona idea exacta de la realitat, i, com aquesta, ens fa riure o plorar, segons se li escau. No he conegut pas ningú que pugui dir-se « actor genèric » en un tant enlairat i artístic sentit.

Per això els qui no han vist actuar a l'Iscler Soler no poden fer-se cabal concepte del seu art insuperable sols pel seu retrat, que dona la línia, no pas el gest; ni per lo que en tregui de les acotacions dels comentaristes, els quals donen l'idea, més no esbocen la forma. Cal haver-lo vist per

a conèixe'l ben bé; emperò, per a aimar-lo, ha d'esser prou per a les noves generacions el nodrir-se amb el pur afecte que l'artista sapigué despertar en els que l'hem admirat des de la nostra adolescència. I aquesta perpetuitat de l'admiració, forta com un monument de pedra i bronzo, i més digna d'un gran artista, perquè és tota concienta i tota sentimental, és la que ens proposem llegar a les generacions catalanes vinents els qui poc o molt contribuïm a l'homenatge d'aquests dies, dient-les-hi, amb la seguretat del qui proclama un axioma: — Honorat sigui el nom de l'Iscler Soler com el d'un dels grans homes de la terra catalana!

J. BURGADA

Notes de Redacció

LES necessitats de compaginació ens han obligat a prescindir de tota mena d'ordre en la distribució dels originals d'aquest número. La col·locació, doncs, dels mateixos, no obeeix a cap sentit de preferència ni de preterició.

TOTES les fotografies de tipus interpretats per en Soler que apareixen en aquestes planes, així com el retrat de la coberta, són de l'excel·lent fotògraf senyor Areñas, qui ha tingut, amb excessiva amabilitat, totes les deferències amb nosaltres, contribuint al major esplendor d'aquest número.

NO cal dir com donem les més efusives mercès a tots els que han contribuït an aquest homenatge amb els seus treballs. A tots ells els quedem agraïdíssims, esperant ocasió per a correspondre a les seves atencions.

SÓN complementaris d'aquest homenatge que tributem al gran Soler els actes que demà tindran lloc a Terrassa, a les hores següents: A les 11, arribada an aquella ciutat de la Redacció d'aquesta Revista, que en corporació va a portar a l'il·lustre actor un exemplar del present número, juntament amb els originals del mateix. Havent-se adherit a la festa la ciutat de Terrassa, entregarà al senyor Soler un àlbum amb les firmes dels seus veïns, i a dos quarts de 12 inaugurarà solemnement el carrer de l'Iscler Soler, segons acord d'aquell excel·lentíssim Ajuntament. A dos quarts d'una, dinar d'honor, dedicat a l'insigne comediant, en els salons del Casino del Comerç, al que hi assistiran gran nombre de personalitats de Terrassa i Barcelona.

Veneració

A L'ISCLE SOLER

Em porteu ben enllà bo i recordant-vos!
Em destreneu, amb el record dolcíssim
d'uns dies ja passats de l'infantesa,
un enfilall de fèrvids entusiasmes
que han perdurat damunt l'escepticisme.

Era ben noi. (I és que sóc jove encara!)
Recordo la figura lluminosa
que damunt l'escenari desgranaveu,
d'una obra que potser la feieu viure
amb el vostre treball. Vos ereu l'hèroe.
Qui dels meus anys no ha tremolat veient-vos?
Qui no ha sentit fred viu endins de l'ànima
al veure-us macil·lent, les mans crispades,
seca la gola, la mirada encesa,
enclofat en la creu, la lluna clara
il·luminant-vos tot, i les monedes
dringant sinistrament, acusadores..?

Passaren aquells jorns, i amb ells, per sempre,
s'emportaren també la flò olorosa
d'un art ja no sentit. La Catalunya
que venera aquells temps com una joia,
bo i cantant la corrandà montanyenca
dels nostres llogarets, s'ha endiumenjada,
s'ha vestit destrament de gales noves
i amb els veïns d'enllà, de totes terres,
ha entaulada conversa ciutadana
i s'ha fet escoltar; però serena,
per recordar el passat, que tant estima,
de tard en tard, ben íntima, ben dolça,
li plau pendre el gipó i, amb placidesa,
escoltar les tonades melodioses
dels cantaires que varen despertar-la
d'aquell somni infecond que la lligava.

Passaren aquells temps, més vós, oh Mestre!
no heu passat pas amb ells. Portaveu dintre
la flama ardent amb que il·lumina el Geni,
i el vostre Gest haveu lligat per sempre
amb el cant ferm dels més sublims Poetes
que haguem sentit cantar. Dolça ventura!...

Saltar generacions i triomfar-hi
no és tasca de pigmeu: és feina d'hèroes!...

Sóu el Mestre dels bons, i l'obra vostra
percutirà, portant per marge els segles,
i eternament parlant de Catalunya.

J. SANXO FARRERONS

En Soler, actor i home exemplar

A veieu: «crisi» del Teatre
Català i homenatge a l'Isclé
Soler. Paradoxal? No. Plo-
mes competents ho han dit
aquests dies i els que mo-
destament redactem aquesta Revista havem
comentat la suposada crisi: crisi per manca
de gent entesa en les empreses; crisi per
manca d'una bona direcció, i — per què
no repetir-ho? — crisi d'interpretadors.

Es per això que en els actuals moments
resulta confortador poguer exaltar el talent
de l'Isclé Soler. La seva obra d'interpreta-
dor, además del seu contingut artístic, fou
d'un gran i positiu valor patriòtic. Perquè
si el genial actor hagués estat desproveït
d'aquest sentiment, moltes de les seves crea-
cions no haurien pas tingut aquella huma-
níssima expressió i fort relleu que les han fe-
tes immortals. Les més altes virtuts, els més
nobles sentiments, les gestes i tradicions
més glorioses de la nostra terra foren fetes
art, vida i expressió per l'eminent actor
català, deixant en el sí del poble que l'ova-
cionava un rastre de puríssimes emocions.

Fou un art fort i generós el den Soler;
fort com el seu temperament artístic, gene-
rós com el seu cor i els seus més pregonos
sentiments. El caràcter del nostre Isclé no
hauria pas pogut adaptar-se a l'ambient
malsà que avui respiren els nostres còmics,
ont l'indisciplina, l'envegeta i la baixa ín-
triga hi han pres carta de naturalesa.

No vos sembla, amics, que si els nostres
còmics fossin gent del temps den Soler,
amb una vida com la seva consagrada
a l'estudi, plena, a la vegada que de glo-
rioses petjades, de respectes i altes exem-
plaritats, això de la crisi del Teatre Català
no seria sinó un tòpic per a satisfer als
enemics de les coses de la nostra terra?

J. DURÁN VILA

Una noia és per un rei

Els tres toms

La pubilla del Vallès

El Pubill

L'Italia Vitaliani i l'Iscler Soler

El dia que vaig fer coneixença amb l'il·lustre actriu Italia Vitaliani, les primeres paraules que'm dirigí foren un seguit, una pluja d'interrogacions que ni sabia com contestar, perquè a l'anar a fer-ho amb una, tot seguit en venia una altra, i d'altres encara.

«Què s'és fet de Barcelona, és tant hermosa com sempre, veritat? Segueix tant artista el *meu* públic? Encara escriuen tant belles obres els vostres autors, i el gran poeta Guimerà, i en Soler, el vostre eminent artista...?»

Aquí feu una pausa, i «Excuseu-me—diugué—que'l record d'aquest home'm posi llàgrimes als ulls; vós ja sabeu amb l'emoció que'm parlà aquella nit en que'ls artistes catalans em dedicaren una per a mi inoblidable festa, i compendreu que jo no puga recordar-lo serenament!»

Li vaig parlar den Soler tal com jo el sento; li vaig dir com aquest gran actor havia, amb l'admirable ductilitat del seu art còmic i dramàtic, fet riure i plorar a tota una generació de catalans; como jo de petit anava al teatre, ont en Soler m'acabà de fer estimar la meua terra, que vegí forta per a crear artistes tant grans com ell; de com tothom el venerava i de com una perfidiosa malaltia ens l'havia allunyat, potser per a sempre, de la nostra escena!

La Vitaliani assentia a tot quant jo deia, i a l'acabar va dir-me: — Ditxós qui com en Soler té germans que lluny de la patria saben dir tant belles coses com vós dieu d'aquest gran artista vostre! — Ditxós, senyora — vaig contestar-li — qui pot trobar pel món persones que, com vós, vulguen escoltar-les i sàpiguen compendre-les! —

Quan més tard, de retorn a Barcelona, vaig enterar-me dels propòsits que tenia

El TEATRE CATALÀ de dedicar un número homenatge a l'Iscler Soler, vaig innovar-ho a la Vitaliani, i ella va enviar-me per a aquesta solemnitat la bellíssima lletra amb que avui s'honoren aquestes planes.

* * *

A la Vitaliani li passa, al parlar del nostre gran actor, lo que a tots nosaltres: ens sembla que'l veiem encara i que'ns acaba de delectar amb aquell seu art tant sincer, tant pur, tant veritable.

Les creacions den Soler han quedat fermes en la nostra memoria: l'encís que elles ens produïren perdura encara, i el seu record viu, i sols amb nosaltres pot morir!

Es per això que la Vitaliani estava compresa d'alegria escoltant com jo parlava den Soler; és per això que comprenia els meus elogis; també ella l'havia vist representar i l'encís durava encara!

Els triomfs den Soler van lligats estretament a tots els coneguts pel Teatre Català en l'època gloriosa de la seva naixença, i per això és justíssim que's faci arribar allà en el repòs del nostre gran actor una alenada d'entusiasme, filla de la devoció que la seva obra ens inspira.

Arribem-hi al cor de l'home, si possible ens és; demostrem-li que'l nostre poble no és desagrat i recorda com l'art nobilíssim del més eminent dels nostres actors l'havia emocionat i li havia fet plaentes moltes hores de la llur vida!

L'ànima esquisida den Soler potser trobarà excessiu tot lo que ara es fa en son honor, més tinga ben present que qui com ell arriba a tenir devota a tota una generació de compatricis; qui com ell té, fins més enllà de la patria, qui l'admira i del seu art parla fervorosament, i qui pot veure's honorat, com ell avui es veu, ha d'estar joïós de la seva vida, i en les hores serenes del seu tranquil repòs té dret a escoltar com unes veus plenes de sant entusiasme li van resant, baix baixet, tota una oració d'agraïment.

Escolteu una vegada als qui tant us han escoltat embadalits tota la vida!

R. VILARÓ I GUILLEMÍ

La tristesa de les grans emocions

LA respectuosa devoció amb que allà en els inicis del desvetllament espiritual de la meva ànima, anava a rendir tribut d'admiració al genial Iscle Soler, creador de tant diversos i complexos personatges, fou gairebé imposada en la meva voluntat pels desmesurats elogis que de l'excels actor feia el meu bon pare, en el recolliment de la llar, quan en l'encís d'un sobretaula, un diumenge hivernal, desempolvava records d'un temps no viscuts per la meva ànima jove, i que, al semblar del meu pare, eren els millors i més feliços temps.

Jo no sé pas si fou possible que en Soler, en la plenitud de les seves facultats, hagués assolit un més perfecte i depurat treball que en la època en que vareig començar a coneixe'l, quan gairebé cec, caminant a les palpentes pel laberíntic escenari del Romea, se'l trobava indefectiblement al seu lloc, disposat a la sortida, i creava damunt les taules, amb magistral senzillesa, els més arrodonits personatges de cos i d'ànima que'ls meus ulls han pogut admirar en aquest sempre breu espai de temps en el qual cerquem en la contemplació de la bellesa el goig de viure. Jo no crec que aquella labor hagués pogut ser superada, àdhuc per ell mateix, però quan el meu pare escoltava les alabances que jo'n feia, espurnejant-li els ulls, quí sab si d'alegría o per l'atropellament de records que's conglovaven en la seva ment, me feia encara, sense deixar-me acabar:

—L'haguessis vist en els meus temps... l'haguessis vist...—

Quants seràn avui els que recordaràn «aquells temps» que no han de tornar mai més... Quin desvetllament de records davant d'aquest tribut, d'aquest homenatge

que, enarbolant-ne la bandera els joves, tot Catalunya tributa al qui pot afegir entre'ls llorers que auriolen la seva ungida testa, el de fundador del Teatre nacional!... Quants buids notaràn entorn seu els qui recordin millors dies de la vida llur!...

Avui, al reviure les emocions d'aquest passat gloriós, al fer recompte de testes al trobar-se aplegades qui sab si per darrera volta en la vida, pel misteri de l'admiració que les ha ajuntades, indubtablement, dolorosament, s'hi anyorarà la presencia de molts essers volguts que foren, i que en aquest acte ajuntarien els llurs cors als nostres, com ahir bateren les mans llurs en victor al que fou el seu ídol i és proclamat, per la gracia d'aquest homenatge, Príncep del nostre Teatre, en reparació als agravis que d'ell hagi pogut rebre, com a justícia als seus mèrits i per honra i gloria de tots.

Per immensa que sia, doncs, la joia d'aquest jorn, l'ombra dels records hi planarà subtil com l'alè d'una verge, glaçant-se al caliu dels nostres entusiasmes i deixant en els cors madurs l'estela d'una pregona tristesa, que sols es gaudeix en els moments solemnes de la vida.

Es una llei eterna, divina, inviolable, desesperadament equànime. El passat s'alça davant nostre com un espectre, sense possibilitat d'esborrar-lo ni modificar-lo. Lo que fou no ha de tornar a esser; bo o dolent, queda en el sepulcre dels records.

Les carns que arrapades a la ferma osada han devingut fofes, no s'entendriràn mai més.

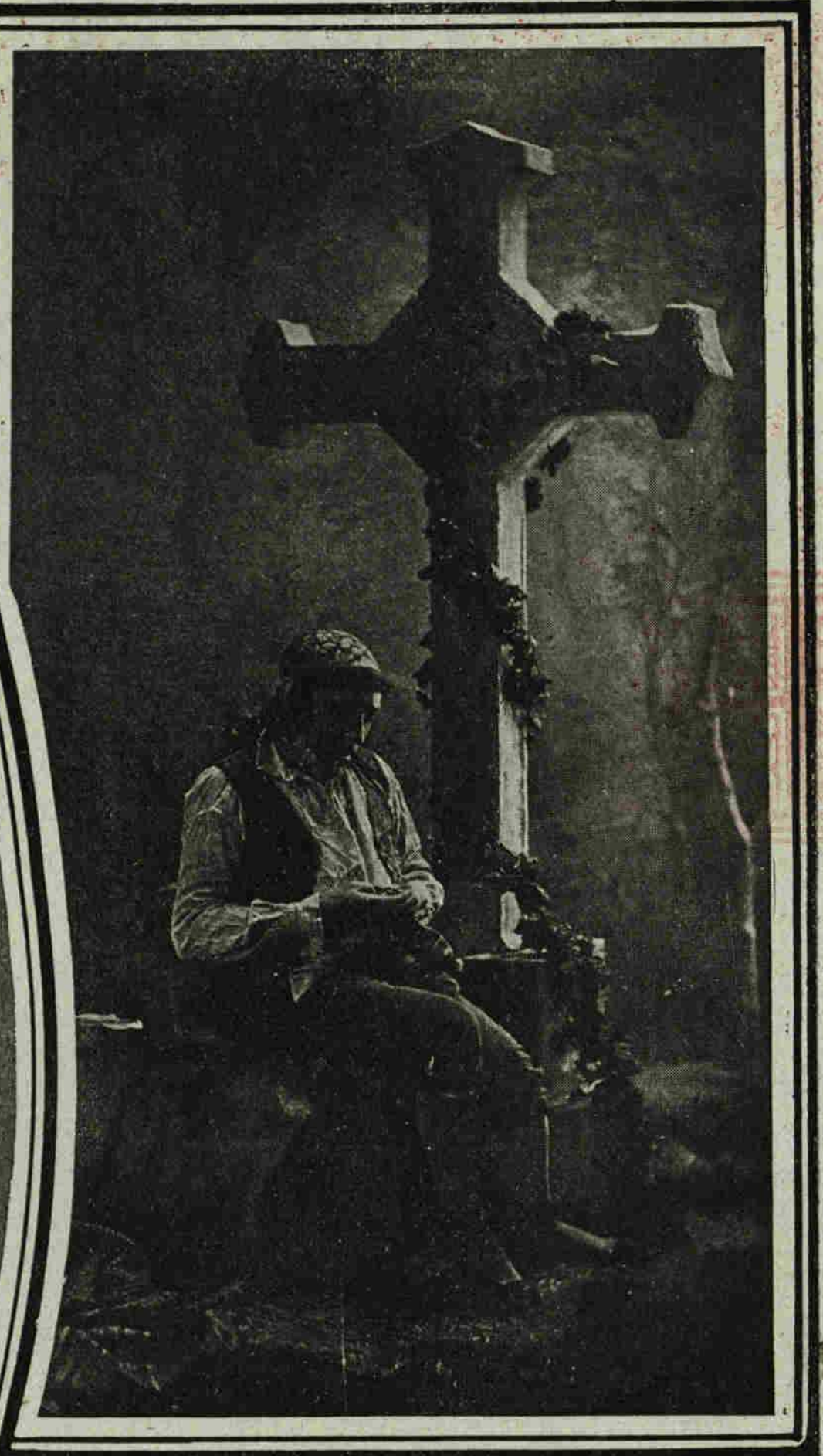
I és per això que'ls joves sentim una impotentia i folla indignació davant les forces retudes del nostre Iscle Soler, mestre de mestres, gran entre els grans, qui té encara una ànima tant jove i una serena i viril potencialitat en la ment...

Oh!... Si fós possible rejuvenir la venerable còrpora, àdhuc a sacrifici d'infondre-li sang de nostra sang ardenta!

v. CALDÉS ARÚS

L'Angel de la guarda

La creu de la masia

El contramestre

El vell comediant

Per a l'ISCLE SOLER, l'eminent actor que és com el patriarca de les nostres gents de teatre

I

ERA el port aquell jorn tot lluminós. Reia el sol estridentment sobre les veles desplegadas dels navilis que partien a les costes asiàtiques, a les illes de l'arxipèlec o a l'Egipte, i la llum mirotjava en les aigües tranquiles del Pireo lleugerament ríçades per un tebi ventijol que de tant lleu ni brandava el cordatge de les feixugues trirremes que reposaven amb el ventre gonflat d'espècies de Sardes, d'aromes de Sidó i porpra de Tir, de cuiros treballats a l'opulenta Corinte. El rítmic cantar dels remitgers feria l'aire amb ses notes cadencioses, i les veus dels contramestres i pilots s'oïen vibrar clares, sonores, amb mil menes de llengües diferents. En els molls bullia una multitud confosa, empenyent-se els uns als altres, fent crits i gesticulant com afollats d'un deliri de llum, de baume i de cridoria. Marxants, mariners, homes vinguts de llunyanes terres vestits amb robes pesantes i opulentes, venedors de fruites, cortisanes baixades del Ceramic que passaven i repassaven prop dels estrangers oferint, amb ulls riallers, la carícia dels llurs llavis pintats, guarnides amb joiells que brandaven al caminar; acròbates, flautistes i dançatrius, tots barrejats, rient, cridant, empaitant-se, desfent-se en petites colies que de sobte s'aplegaven en torn de qualque cosa desconeguda, que la majoria d'ells no podien ni veure, malgrat que qualques, els més gosats, fins s'enfilessin sobre les espatlles dels del davant, lo que provocava crits, empentes i forces voltes cops que feien ressonar les espatlles.

Era el port un triomf estrident, pompós, de llum de colors, cànctics i crits, que aixoplugava el sol com un gran i magnífic aucell, desplegant amorosament les immenses ales lluminoses.

II

Llavors li plavia a Kephisios, el vell comediant cec, portat de la mà per un infant, arribar-se fins als molls i allà, assegut prop la mar, escoltar les converses dels homes i el follejar de les cortisanes. Plavia-li també, a voltes, pendre l'*aulos* de mà de

qualsevol flautista ambulant i recordar els aires antics que l'havien acompanyat al recitar les ampuloses tragedies del vell Eschyl i després restar immòbil, amb els ulls sense llum perduts per sobre el mar, recordant aixís, com en somni dolcíssim, tota la vida passada. Els assaigs a casa del corega, els preparatius de la festa, i després en aquesta els seus triomfs, quan amb veu sonora, cobert per la màscara contreta de dolor, alçant-se sobre els coturns, deia amb veu ressonanta totes les sofïrences d'aquella generació semidivina que inspirava als poetes tràgics i que arrencava crits d'horror a la multitud pantejanta i convulsa d'admiració.

Cec i vell, el record el feia somriure, més sempre un regust d'amargor li torbava la placidesa d'aquelles hores serenes. Què'n quedava de tot el seu treball? Tot lo més, un pàlid record en la memòria de qualques que l'havien oït i que al trobar-lo per les vies el saludaven amb afecte. Més eren tant pocs, que podia comptar-los amb els dits.

Aquell jorn, Kephisios deia a l'infant que l'acompanyava:

— Plau-me com dius els versos i trobo que la veu va prenen-te força i agafes millor la noble entonació tràgica. Més jo no puc endevinar el teu gest, per més que voldria sorprendre'l en la tremolor de l'aire que agites al bracejar. Tu no ho pots comprendre: per això rius. Els cecs tenim tant alt sentit de percepció de sorolls i moviments, que moltes voltes ell ens fa el servei dels ulls que varem perdre. Ja sabs tu que jo endevino quant passo per davant d'una porta. Això t'admira. Doncs bé, és sols per l'aire, i així mateix, per la frisança d'aquest, comprenc els teus gests i em semblen precipitats, quasi irreverents, per als versos que declames. Pensa que la tragedia...

Una cortisana, Criseida, que tenia els cabells com una garba i la pell avellutada com un présec, va interrompre'l.

— Salut, vell Kephisios. Per què en lloc de parlar a aquest minyó de la tragedia esfereidora, no li dius de la deua de Saphos i els seus ardents misteris?

— Prou te conec — respongué el vell. — Tu ets aquella que va dançar núia un jorn davant dels mariners, quan jo vareig tocar amb l'*aulos* d'Hermione aquell ditirambe en llaor de Dionysos.

— Sóc la mateixa — digué la noia rient com boja. — Més no't parlo pas per a que tals coses me recordis. Vull dir-te que tinc un amant, i que tu el coneixes... El teu deixeble estimat, Phricodemós, que garla més que un marxant fenici, i té tantes mines com paraules.

— I a mi que se me'n dóna! No vareig ensenyar-li pas a enamorar cortisanes, sinó a dir noblement i a expressar amb el gest tot lo que deia.

— Per això te'n parlo, car tu estaràs orgullós del seu triomf. Diuen que ningú com ell ha dit el protagonista de la tragedia *Edip-Tirà*, a Salamina, ont ha tingut lloc un concurs entre actors. «Vés—m'ha

dit — i si trobes al vell Kephisios, diga-li com jo he sapigut dir tot l'horror del rei de Tebes, com mai cap altre ho feu, i que si avui ja són marcides les seves corones, en mi renaixen més esclatantes». —

El rostre del vell s'havia enfosquit sentint la parleria de la dòna, que afegí:

— Encara nou encàrrec va donar-me. «Si veus al mestre, fes-li saber que li enviaré un dels meus mantells i una gerra del bon vi de Siracusa, per a que's cobreixi les carns i pugui gaudir un poc de la gloria meua. Jo no he copçat pas les corones d'eura de les grans dionisiàques, més porto talents d'or i bones mines que dringuen en la bossa». —

La cortisana restà mirant al vell, qui no respongué paraula. Insistí de nou:

— Vols que vingui amb mi aquest minyó que't condueix i li donaré les coses?... —

El vell seguia mut. Llavors Criseida, despacientada, s'arronçà d'espatlles i recollint una punta del mantell que arrocegava per la pols, s'allunyà confonent-se entre la multitud i agitant la daurada testa follament, ont el sol arrencava vesllums i tremolors de flames.

III

I passà llarga estona. Kephisios seguia mut, immòbil, de cara al mar, i les llàgrimes li relliscaven per la faç. Ni un sanglot, ni un sospir. Plorava contret en sí mateix, adolorit per les paraules de la cortisana que inconscient havia enfonsat en son cor la sageta més afilada.

El minyó que acompanyava a Khephisios, despacientat, li estirà la túnica, i llavors el vell, com sense parar-ne esment, digué:

— De què val tenir les corones d'eura, si ara s'estimen més les bones mines que sonen en la bossa? De què val que donguis ton art als deixebles, si aquests un jorn el pendran com flagell per a ferirte el rostre? Han mort els mestres i sobre la tomba dancen els deixebles irreverents i amb els peus remenen la terra ont jeuen ses despulles. Restes sols tu, vell comediant, cec comediant, i ets ja com una ombra a les vores de l'Akheró... Mes sia ton últim alè triomfal, com ho fou llavors, i que al morir acabi amb tu la memoria de lo que forem...

Als crits que donava, la multitud s'havia anat aplegant al seu entorn, encuriosida. Molts els coneixien, més aquell jorn cap gosà interrompre'l. La veu sonora i poderosa encara tenia una força sagrada, quelcom de litúrgic, i tots romanien immòbils escoltant. I fou llavors que ell, com prè d'una força extraordinària, posant-se dret i alçant els braços al cel, cridà:

— Oh trist, oh trist de mi! Quin lloc és de la terra que encara me sosté, oh malhaurat! I aquesta veu que vivament sona, venint a mes orelles? Oh, sort, ont me llençares?...

Com una esgarripança passà per la multitud. L'infant que guiava al vell, agenollat a sos peus, responia:

— Terrible cosa es mostra davant de mos esguards, mai vista ni sentida.

I Kephisios seguia amb els braços estesos, la faç convulsa i el cos èrtic com per una sugestió sobrenatural, cridant les sofrenes del rei Tebà. Un mormull d'admiració i d'horror eixí de la multitud i ell anava dient, afollat per un vent d'inspiració que'l feia semblar el geni de la tragedia:

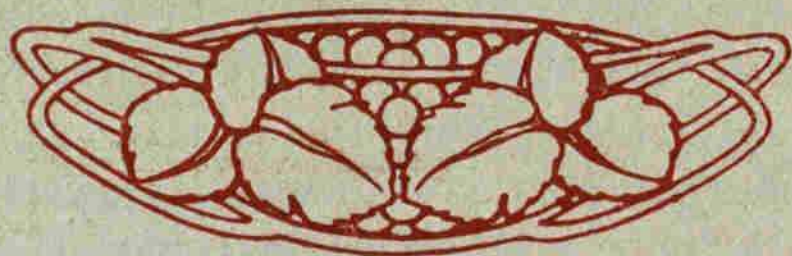
Havent-me revelat mos ulls l'afront terrible,
podien esguardar-lo serenament? Debadés,
car si pogués ensemps tancar-me les orelles,
i aixís no oir jamai, sense dubtà ho faria,
per a que a més de cec, no m'arribés paraula.

Noces que m'engendràreu! Oh nocés, que engendrant-me
de nou, vàreu tancar, al mateix lloc d'ont era
eixida la llevor, a la llevor! Oh nocés,
que mostràreu a pares, germans, fills, sang de raça,
esposes i promeses i mares... tota cosa
de quant més avorrible pugui's trobar pels homes.
Més ja que per a dir-les no són belles les coses
que no ho són per a ferles, quant més aviat — ho prego
pels Déus — porteu-me a un lloc fòra d'ací ont pugui
restar sempre abscondit; o deu-me mort, piadosos,
o al mar llenceu-me prest perquè mai més me vegin.
Veniu, no us faci por, que vostres mans me toquin
per malhaurat que sigui. No tingueu cap temença.
Car els meus mals cap hom, no més que jo, pot dur-los.

I el gest del vell comediant fou suprem sobre la multitud. Una aclamació delirant esclatà, les mans picaven afollades, els crits vibraven com toc de trompetes, les cortisanes s'arrencaven els collars per a llençar-los a sos peus. L'infant company de Kephisios, sotraquejat per l'admiració, plorava, arraulit a terra. I el vell, llavors, en un esforç suprem volgué seguir, més amb aquell crit semblà que's condensava tota la seva vida. Bracejà un moment, la faç se li tornà roja, i cridant: «Llum, llum per a veure-us», caigué estès sobre terra.

Els més propers s'abocaren sobre d'ell. A l'entorn les aclamacions seguien. La faç del mort somreia. I entremig de l'esclat de les veus, dels picaments de mans, sota la violenta pompa del sol, com per a més gloria, una trirreme de guerra es feia al mar amb les veles desplegadas, mentres que'ls soldats que duia deien amb veus poderoses l'himne en llaor d'Harmodi i Aristogitó, el cant de deslliurança de la patria, que venia a coronar el front marcit de Kephisios, mort en la joia del triomf inesperat, del que encara somreia dolçament estès a terra...

AMBROSI CARRIÓN

Els cantis de Vilafranca

La dida

El forn del Rei

Una visita al príncep dels actors catalans, don Iscle Soler

El cronista està de sort. El senyor Soler té un bon dia; s'ha llevat amb relativa lleugeresa... i som ja a les cinc de la tarda, sense que la tos ni el cansanci l'hagin vençut. El cronista n'està content i parla amb el colós comediant, desitjós d'arrencar-li els secrets més profunds de sa història artística.

La conversa és amena; els interlocutors ja's coneixen de temps, i per això el senyor Soler no's mostra retret a les nostres preguntes.

Assegurant-se de tant en tant les ulleres, i mostrant al parlar dues úniques però gigantesques dents que's presenten descaradament en la part dreta de sa mandíbula inferior, empleant sa infantil veu familiar, aixís parla el gran artista:

— No pot pensar-se lo que agraeixo les vistes dels amics dintre la meua soletat.

— Una *soletat* molt acompanyada.

— Té rahó, però en dic soletat perquè els meus companys, la família, sempre són els mateixos... i calculi que han complert ja dos anys que no he sortit al carrer.

— Potser en fa massa, don Iscle!

— Oh, hi han dues coses que m'ho priven: el metge... i les cames.

— Però està aixerit, parla amb vigor... No sé en què consisteix la seva malaltia.

— Ai, amic, en el cor... i en els 70 anys; que, per lo que toca al cap, el tinc ben rebé. Miri, jo mai estic quiet, i per això, encara que no parli ni em mogui, el meu cervell treballa sempre... i sab cóm? Recitant, dient versos que no se me n'acaben d'anar mai de la memòria... Faig escenes amb mi mateix; a lo millor recordo aquella veu meua groixuda i començo—però cridant, tant me fa si destorbo com no, — a dir versos a tort i a dret.

— És admirable!

— Oh, no's pensi, -- diu entusiasmat el senyor Soler -- no he oblidat ni una sílaba de lo que sabia, i com que jo, encara que no faci comedia, tinc l'ànima al teatre, sab? vetaquí que boi estirat al llit, també les emprenc amb la meva deria i recito, recito en veu alta, que devegades fins la meva senyora i la meva noia, vénen a mi i m'han de fer callar, perquè diuen que'm canso.

— I és evident que's cansa... Ara mateix...

— Si no's cansa vostè d'escoltar-me, cregui que me'n vui aprofitar avui que'm topa. Jo he sigut sempre admirador de la forma mètrica. Una vegada, al sortir de l'assaig general d'*El castell dels tres dragons*, el famós autor don Francisco Camprodón, que hi havia estat present, va venir a felicitar-me pel paper que jo tractava de crear, i parlant de versos vam fer-nos amics i se m'emportà, passejant, a donar un vol pel moll. Allí, entusiasmat del nou teatre català que s'estava fundant, va dir-me que ell també havia escrit una obra catalana que se'n deia *La teta gallinaire*, però que requeria una interpretació molt conciençada a fi de donar tota l'entonació apropiada als seus versos. I l'home per a mostrar-m'ho va començar a recitar-me troços de *La teta*. D'allò se'n diu recitar! Aquell senyor tenia una veu de plata... que'ls àngels hi cantaven. Va dir-me els versos amb una entonació dramàtica digna del millor actor. D'allavors, i per la simpatia dels versos, vam quedar molt amics i sempre vaig respectar al gran autor de *Flor de un dia*.

— D'episodis d'aquests en deu tenir un grapat de *repertori*, veritat?

— Amb cinquantacinc anys de teatre, està clar que me n'han passat de casos i coses. Això m'ha fet afirmar lo que jo sempre dic, de que el que no tingui verdadera vocació, val més que no la cursi aquesta carrera, perquè se'n portarà molts disgustos i desenganys, ja que si bé es veritat que un hom gaudeix de coses com la que li acabo de contar den Camprodón, en canvi es troba amb cada espina pel camí de la vida, que ja cal que vagi amb peus de plom si no vol punxarse.

— I tant bonic que és el teatre vist per fòra!

— I tant mentida que resulta. Jo sempre he dit que el teatre és veritat durant les tres hores que el teló està enlaire; quan aquest cau...

— Cauen les il·lusions.

— El sentiment artístic es refreda i el comediant passa a ser un mortal pecador com tots els demás. Vaig a explicar-li un dels disgustos grossos que vaig tenir en ma carrera: va ser una vegada que per petiteses de la joventut varem renyir en *Pitarra* i jo; renyir de paraula, s'entén! Com que havíem estat molt amics, no pot creure's lo que vaig sofrir al veure trencada la nostra amistat. Com que allavors en *Pitarra* tallava el bacallà a Romea i jo allí hi estava contractat per a la temporada següent, vaig anar an en Gaset, empresari, i li vaig dir: «Jo he renyit amb en *Pitarra*... o ell amb mi, no ho sé de cert, però el cas és que vinc a dir-li que acabo

de contractar-me amb en Bernis per a anar a fer castellà a Madrid.» Jo crec que l'home va conèixer el sentiment amb que m'expressava, que'm digué: «No pot ser; vostè té compromís amb mi i jo no vui rescindir la contracta». «Ja veurà, és que jo estaré violent i ell...» «Què?» «No'm repartirà paper en les obres seves.» «Deixi fer, que després d'un dia en vindrà un altre; vostè es queda i no'n parlem més d'això.» I aquella temporada per mi fou d'anyorança. I no es cregui, tant en *Pitarra* com jo desitjavem ser amics i més amics que mai, però l'endimoniat orgull no es volgué tórçer per cap cantó i vaig veure estrenar *El ferrer de tall*, *El Rector de Vallfogona* i altres obres, sense que jo prenguéss part en cap d'elles.

— Ja que parla d'*El ferrer de tall*; tenim entès que l'autor va reformar l'obra pocs dies abans d'estrenar-la.

— Sí; la característica era un característic que acompanyava a la «Baronesa», un vell criat del castell que sempre es barallava amb l'«Esquerrà» i defensava les malifetes del «Baró».

— I va durar molt aquesta adversitat amb vostè?

— No, però a mi em va semblar molt llarga la temporada, i an ell també... Fins que un dia vam fer les paus i ens confessàrem mutuament el deure que teníem de que l'un fós amic de l'altre. D'allavors amb en *Pitarra* forem sempre més uns bons amics. Recordo que un dia que ens passejavem pel passeig de Colón, al passar per davant de l'estatua del Marquès de Comilles, va dir-me, boi mirant el monument: «Veu; jo em mullaré com aquest, quan ploqui; si jo em moro primer que vostè, vui que'm vegi enfilat dalt d'un pedestal». I jo vaig contestar-li: «I qui no li diu a vostè que jo ja li estic fent esqueneta perquè hi pugui?»

La tos torna a interrompre'l per un moment.

I, passada, continúa dient el veterà actor:

— Me'l vaig estimar molt, molt, an en *Pitarra*, com també vaig tenir sempre en estima els favors d'altres autors que'm donaren la mà per a ajudar-me a pujar l'escala del temple de l'Art. I vui fer menció, en especial, dels tres primers autors que'm donaren els galans de les seves comedies, com són Mossèn Colléll, del que a Vic vam estrenar el drama *La gent de l'any vuit*; el pobre Ubach i Vinyeta, que'm repartí també el primer paper de sa tragedia *Almodis* i més tard els de sos drames *Joan Blancas* i *La mà freda*, i en Riera i Bertràn, que també em feu tal distinció quan se van estrenar sos drames *La Caritat* i *De mort a vida*. An en Colléll, a més d'agrair-li això de que fós el primer que'm fes galàn, també li tinc d'agrair la presentació que'm feu a Mossèn Cinto, un dels meus poetes predilectes.

— Per lo vist, vostè no és dels que un cop són primers actors ja mai més volen fer segones parts?

— Es que jo no hi he cregut mai amb el *primer actor*. Jo opino que en les comedies tots els personatges ho són de primers actors; lo que cal, és do-

nar-los la propietat que requereixen i fer-los destacar dels altres, i aixís el paper que resulta millor interpretat és el que pot portar el calificatiu de *primer actor*. No sé si m'explico...

— Perfectament. Digui, digui.

— Per exemple: en *Els savis de Vilatrista*, den Rusiñol, qui era el *primer actor* quan la feiem al Romea?... Era en Tor, perquè era el que feia millor el seu paper, i això que era un paper episòdic. I és que aquell gomós per ell encarnat, devia ser arrencat del natural, com haurien de ser tots els tipus portats a les taules: presos del natural. Jo sempre me n he preocupat d'això. Quan s'havia d'estrenar el drama den Ferrer i Codina *El gat de mar*, que era per allà l'any 1870, al veure que m'havien repartit el «Musclo», vaig anar cap al lloc ont hi havien els pescadors professionals i vaig triar-me el meu tipu, fent conversa amb l'*original* i estudiant-li tots els seus defectes i fins comprant-me una indumentaria completament igual a la seva. Però no s'acaba aquí el meu prurit d'encarnar del natural, i li demostraré explicant-li que, més tard, a l'any 900, quan en Guimerà va repartir-me el «Baltasanet» de *La filla del mar*, no vaig aprofitar per res *aquell altre* pescador, sinó que comprenent que havien transcorregut trenta anys, vaig tornar a la platja, cercant un altre tipu del dia... i el vaig trobar, com el troba tot actor que tingui una mica de perspicacia.

— I tots els tipus per vostè creats són presos del natural?

— Tots; des del criat d'*El castell dels tres dragons*... fins al forner de *La mare*. Recordo bé que quan jo estudiava la primera d'aquestes obres, me veia continuament molestat per un ganapia, fill del meu principal, que, amb llenguatge palpizot, sempre em distreia amb la mateixa *coletilla*: — *Ezcolti, zenyô Zolè*... Tant *Zolè* i tant *ezcolti* va quedar-me a la memòria, i d'aquí ve que en un dels assaigs se'm va ocórrer dir els versos en palpizot.

— I és un dels tipus més populars de vostè.

— I el forner de *La mare*, no tant sols el vaig copiar, sinó que fins portava el mateix davantal, que per cert son amo me l'està reclamant tot sovint, perquè diu que'l vol guardar com a record meu.

— I digui: quins actes l'han emocionat més, durant sa brillant història de teatre?

— Tinc un cor molt sensible i soc molt propens a l'emoció; de manera que's pot dir que m'he emocionat en totes les estrenes. Està clar que hi ha moments culminants, com, per exemple, quan en Vico va oferir-me un lloc en sa companyia; quan vaig rebre la visita den Novelli, que va pujar expressament a Mataró per a coneixe'm, estant jo actuant en aquella població, i quan la Vitaliani m'abraçà el dia que una comissió d'actors vàrem anar a col·locar una làpida al teatre Apol ont aquesta eminent actriu hi donava la seva funció de comiat. També recordo que fou per a mi un senyalat dia aquell en que inauguràrem l'estatua den *Pitarra*...

Els ulls del venerable comediant s'humitegen, i el cronista creu convenient donar un tom a la conversa.

— Es a dir, que en Vico també ens el volia pendre a vostè?

— Mal m'està el dir-ho, per immodestia, però és veritat que molt sovint em reiterava aquest oferiment... Oh, en Vico! Ha estat l'actor més portentós que he vist... I encara en recordo la decepció que vaig tenir el primer dia que vaig veure'l damunt les taules... Uns companys van dir-me que aquell dia en Vico *no treballava de gust*; una altra nit que vaig tornar-hi, també, per lo vist, *no treballava de gust*; això va privar de que jo entrés a saludar-lo, com hauria estat el meu desig, pensant que no'l podria felicitar i faria un paper ridícol... Però, ai, fillet! Vetaquí que un altre dia hi torno a veure'l treballar, i em vaig quedar encantat davant d'aquell meravellós artista! D'allò se'n diu fer art, i del millor! Amb un goig sens mida, vaig entrar en el seu *camerino* i, a l'abraçar-lo, li vaig dir: «L'home que sab fer lo que vostè ha fet avui, és un criminal, de no fer-ho cada dia.»

— I ell...

— Ell, per única resposta, va abraçar-me de nou, i aquella vegada més fort que l'altra; vam quedar molt amics.

— Ja no veu; i diuen que «cantant les veritats...»

— És que jo tenia un entusiasme gran pels artistes que valien, i cregui que allavores n'hi havia un floret... En Gervasi Roca, en Villahermosa, la Lamadrid, en Catalina, la Díez, en Romea, en Valero... ui!... el meu pare s'hi tornava boig per ells.

— És a dir que el seu pare era *amateur*?

— Era aficionat i fins havia fet comèdia amb còmics de la seva categoria, però, boig pel teatre, sempre cercava l'amistat dels comedians que més privaven... I ara que ve a tom, li vaig a explicar una senzilla anècdota de la vida del meu pare.

L'incomparable actor torna a la seva tosseta habitual i el cronista escolta amb gran ansietat.

— Vetaquí, doncs, que el meu pare, volent fer una gran festassa el dia del meu bateig, va convidar a l'acte al primer actor del teatre de la Santa Creu (Principal), que's deia... que's deia... Ibàñez! Altres actors, amics del pare, varen assistir-hi, i quan arribà el moment de brindar, l'Ibàñez, donant gust a les aficions del meu pare, diuen que va dir: «Brindo perquè aquest fill vostre, a qui festegem, quan sigui gran, emprengui la carrera d'actor i es vegi aplaudit fins al deliri.»

El bon Soler arrenca en saborós plor, i mentres la seva excel·lent esposa, donya Rosalía Soler, l'amoixa, dient-li: — No't cansis, no't cansis... — el cronista resta més meravellat que mai!

Oh, desconegut i simpàtic actor Ibàñez! Avui les multituds torben ton repòs per a venir-te a dir que va complir-se ta profecia!

SALVADOR BONAÍIA

Mossen Janot

Terra baixa

Gent de vidre

Al reveure el senyor Soler

Us podria contar molts records de la meua relació amb el senyor Soler. Com vaig conèixe'l, com vaig parlar-hi per primera volta, com fou feta la nostra amistat un dia a Puigcerdà, aont jo li llegia els diaris perquè ell ja estava delicat de la vista...

Però vui dir la darrera impressió que he rebut de la seva presència.

Fou al reveure'l a Terrassa a darrers del juliol de l'any passat, quan vam anar-hi a saludar-lo i dir-li el projecte que teníem de dedicar-li aquest número de la nostra Revista.

Veieu: jo vaig entristir-me al pujar les escales de la casa aont viu. Fins aleshores no vaig donar-me compte de com aquella visita anava a corferir-me. He sentit tota la meua vida una veneració tant gran per aquest home, l'havia estimat tant, ja, abans de conèixe'l personalment, com si se m'hagués encomanat aquella amistat que li tenia el meu pare, que al pensar que anava a trobar-lo malaltic, el cos esllanguit, la vista malmesa de tants tropells com hi ha tingut, me venia recança d'haver seguit als companys.

M'havia imaginat trobar-lo encongit en una cadira de braços, dins una cambra petita i silenciosa, voltat d'ampolles d'apotecari, estrany a tot lo del món...

I no, amics!

Vaig trobar-lo dret, que ja s'havia alçat al sentir els nostres passos, en una estança ampla i plena de claror, voltat de l'amistat de llibres i més llibres a punt de tancar-se o d'obrir-se, àgil i rialler, als dits un diari qual lectura li havíem interromput, els ulls, darrera'ls vidres de les ulleres, oberts, observadors, expressius i riallers...

Per a llegir té unes ulleres, per a mirar

al seu voltant en té unes altres. Va posar-se aquestes, va mirar-me, va coneixe'm i va abraçar-me. Però amb una abraçada forta, i una estreta de mans forta, que jo no sé com dir-vos l'emoció de tota la meua ànima. Trobava, doncs, en sanitat de cos a aquell home que m'havia imaginat tant decandit pel temps passat sense veure'l i per lo que de la seva salut arribaren a contar. Així, allò, era veritablement una festassa!

Vaig mirar-me als companys i tots semblaven gosar la mateixa sensació. Perquè, quants dels que anavem, havíem suposat tal meravella?

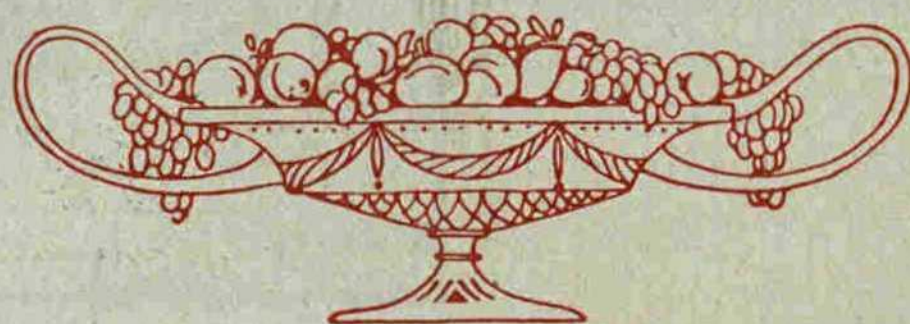
Jo no tenia paraules per a saludar al gran amic, car se'm nuà la gola de ganes de plorar d'aquella alegria de les grates decepcions i de les falagueres contrarietats.

I ja no m'interessà res més, de tantes coses com es digueren. La primera impressió, persistent, m'obsessionava. El senyor Soler està bo. El senyor Soler hi veu. El senyor Soler té'l cervell clar i desperta l'intel·ligència. El senyor Soler encara viurà anys i més anys per a la nostra gloria i per a la gloria seva...

Sí, que visqui! I quan s'acabi d'enfortir, el senyor Soler tornarà al teatre, per voluntat, per vocació, per ànima, per necessitat del seu esperit, per necessitat imperiosa de nosaltres. Encara que s'hi oposi la família, a qui tant estima i de qui és tant estimat... Perquè ell és capaç de fugir de casa per a tornar a fer comedia.

Així m'ho digué, rient, content, festós, fent-me prometre que jo l'ajudaria en la fugida. I aquella alegria seva i meua, com s'encomanava, aquell dia que fou per a mi una memorable festassa, a tots els que ens escoltaven, asseguts al voltant de la taula florida, gràcilment parada per les mans gentils de la filla del venerable artista!

AVELÍ ARTÍS

L'Aranya

L'Eloi

Els vells

L'Isclé Soler i el Teatre Català

LA modestia de l'Isclé Soler no ha privat pas que les generacions catalanes li demostrassin any per any l'admiració que per ell sentien i que arribés un dia, com ara, que la llum de la gloria auriolés sa testa venerable.

Es que en Soler, además de la propia personalitat que té com a artista de mèrit excepcional, és una figura representativa del Teatre Català, figura de relleu extraordinari i d'alçaria gegantina, sense la qual no'ns explicariem, potser, la poderosa vitalitat del nostre art dramàtic, com tampoc la franca acollida, que allà en ses albors meresqué, de bell entuvi, dels públics catalans.

El desvetllament de Catalunya a la seva consciència no's produí com un fet isolat, com per sugestió d'una idea esdevinguda morta, ni tampoc se'ns presenta com un aconeixement d'èpiques proporcions. Potser la distancia i els anys que vagin passant d'aquella època que anomenem *Renaixement*, donaràn una patina de distingida selecció a les primeres manifestacions catalanes, però no'ns dolgui dir que en l'ànima senzilla i modesta dels nostres menestrals i artesans, en l'honrat i resignat viure de la classe mitja barcelonina, en el món, en fi, de la mitja cana i de la ploma a l'orella, és ont la patria nova hi trobà els seus més aguerrits defensors i en la seva insignificant apariència els precursors de la Reforma que ha commogut a tots els pobles de l'Iberia.

Mentres les nostres classes *altes* avorrien la llengua catalana i els literats s'haurien donat de menys d'escriure en català, salvant en molts, ja, l'excepció anyal de la Festa dels Jocs Florals, feia poc instaurada, el poble humilíssim de Catalunya, l'in-

nominada massa, recullida en la intimitat familiar de les seves llars o en llurs expansions públiques, manifestava la seva predilecció a la patria que s'anava a reconquerir.

D'aquelles expansions populars n'eixiren els *Coros den Clavé* i de les reunions familiars el *teatre deombres*, i en definitiva, el Teatre Català, tal com el coneixem i havent passat per totes les evolucions.

Els primitius comedians nostres se'ns presenten amb la mateixa humilitat que les primeres produccions dramàtiques, i a mida que se'ns han descobert nous horitzons i hem anat fent treball de depuració, ens imaginem an aquells actors i actrius de veritable sava catalanesca com uns artistes colossals dels que sembla que ja n'havem perdut la mena, i veiem decaure aquelles primeres obres quan ens acostumem a no veure-les interpretades per aquells que les donaren vida, omplint d'humanitat i de realisme aquelles carcasses produïdes pels primitius, els uns sense experiència i els altres sense pretensions.

Els actors catalans triomfaren perquè saberen parlar al públic, des de les taules, no com a histrions, sinó com a tipus catalans que haguessin ressucitat de les tombes dels claustres de la nostra Sèu, renaixent d'entre les cendres dels grans patricis, o com si baixessin de les masies i de les regions de les neus eternes per a despertar, en l'ànima de l'espectador, tot un món de sentiments.

I d'entre aquests homes que, amb el seu art, han fet més per la patria que els guerrers i els polítics, honorem al gran Soler, el que ha merescut ser ungit com a primer entre els millors, sense haver deixat de ser català, quan feia comedia i quan no'n feia; sense pretendre apoderar-se del paper de primer actor, per a lluir-se, potser endevinant que, fes lo que fes, l'artista, l'interès de l'obra i l'aplaudiment del públic es trobaven en aquell home discret i modest, però immens de cor, que, agegantant-se ell, agegantava la gent del nostre bon poble, igual com ho feia l'Emili Vilanova en els seus quadres de costums.

FRANCESC CURET

